

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ПЕРЕГУДА ЮЛІЯ АНДРІЇВНА

УДК 338.2:338.43]:636

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА
В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

08.00.03 «Економіка та управління національним господарством»

Реферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2025

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Роботу виконано в Національному університеті біоресурсів і природокористування України Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант доктор економічних наук, професор
ВДОВЕНКО Наталія Михайлівна,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри глобальної економіки

Опоненти доктор економічних наук, професор
ДАНКЕВИЧ Віталій Євгенович,
Поліський національний університет
Міністерства освіти і науки України,
декан факультету права, публічного управління
та національної безпеки,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
та європейської інтеграції

доктор економічних наук, професор
КАЛІНА Ірина Іванівна,
Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
професор кафедри маркетингу

доктор економічних наук, професор
НОВИКОВА Іннола Вікторівна,
Київський аграрний університет
Національної академії аграрних наук України,
проректор з науково-педагогічної та виховної роботи,
професор кафедри економіки та менеджменту

Захист відбудеться «28» березня 2025 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.01 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, навчальний корпус № 3, кімната 301

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

В. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Юлія НЕГОДА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Агропромисловий комплекс загалом та сільське господарство в Україні зокрема постають ключовими складовими національної економічної системи, продовольчого забезпечення та експортних поставок із країни. На фоні швидкого розвитку аграрного сектору економіки України у XXI сторіччі спостерігається суттєвий диспаритет між рослинництвом і тваринництвом, у межах якого тваринництво значно відстає від розвитку рослинництва в країні. Глобалізація, нестабільність ринків, зміни в регуляторній політиці та коливання цін на корми й енергоносії створюють додатковий тиск на виробників. Військова агресія проти України спричинила значні втрати у тваринницькому секторі через руйнування інфраструктури, окупацію територій, логістичні труднощі та зростання виробничих витрат. Крім того, порушення ланцюгів постачання, зниження купівельної спроможності населення та обмежений доступ до зовнішніх ринків створюють додаткові загрози продовольчій безпеці країни та посилюють потребу у нових стратегіях розвитку галузі. Наведений факт, з одного боку, є чинником гальмування розвитку українського аграрного сектору та національної економіки в цілому, а з іншого – містить значні можливості для прискорення розвитку аграрного сектору та економіки країни в разі усунення диспаритету між рослинництвом та тваринництвом. Значним викликом для національної галузі тваринництва стала російська військова агресія проти України та пов'язані з нею військові, безпекові та економічні ризики.

Однією з головних причин наявного відставання тваринництва від рослинництва в Україні є низька адаптація підприємств до економічних викликів, що супроводжують розвиток тваринництва в країні з часу здобуття незалежності і набули особливої інтенсивності, починаючи з 2014 року, а також із початком російської військової агресії проти України. У цих умовах українська продукція тваринництва програє в конкурентній боротьбі на національних та закордонних ринках збуту, актуалізуючи низку проблем у галузі і знижуючи економічні можливості країни, що особливо важливо в умовах боротьби української нації проти російських агресорів, а також у контексті воєнної та поствоєнної відбудови країни. Водночас зростають вимоги до якості, екологічності та безпечності продукції, що вимагає впровадження ефективних організаційно-економічних механізмів управління конкурентоспроможністю.

Наразі перед українськими виробниками продукції тваринництва, місцевими органами влади, державними інститутами, науковцями та суспільством постало питання щодо забезпечення можливостей для оптимального формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів, що спричинені, зокрема, російською військовою агресією, на національних і закордонних (світових) ринках збуту продукції з акцентом на отриманні довгострокових конкурентних переваг української продукції тваринництва перед закордонними конкурентами. Наголошуємо на критичній важливості розв'язання проблем, пов'язаних із формуванням конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах військового розвитку економіки країни, на основі врахування впливу українського тваринництва на забезпечення продовольством (продовольчої безпеки) населення як України, так й інших держав світу.

У цих умовах на особливу увагу заслуговують питання ідентифікації проблем формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів, зокрема спричинених російською військовою агресією, а також розроблення адекватного інструментарію оцінювання та стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції українського тваринництва на національному та світовому ринках.

Фундаментальні засади конкуренції та конкурентоспроможності підприємства і продукції розкрито в роботах низки зарубіжних та українських науковців: В. Алдерсона, Дж. С. Бейкера, Р. Воїнеску, Дж. К. Галбрайта, В. Є. Данкевича, А. Замоської, Дж. М. Кейнса, Дж. М. Кларка, А. Маршала, Р. Мейборна, Дж. С. Міля, Л. Міса, К. Моїсоу,

Дж. Ф. Мура, О. М. Николіук, М. Е. Портера, І. М. Посохова, Д. Рікардо, Дж. В. Робінсона, Т. Сідек, А. Сміта, Дж. Стіглера, В. Чан Кіма, Е. Х. Чемберлін, Ф. А. Хайєка, Дж. А. Шумпетера та ін.

Особливості оцінювання конкурентоспроможності товару, розкривали такі закордонні та українські вчені: В. Й. Бакай, А. Д. Діброва, Н. Є. Голомша, Т. Заваткі, С. М. Кваша, С. Ф. Кучер, І. В. Новикова, Т. Лімба, Д. В. Ліннік, В. О. Літвінова, О. Лука, І. Максим, К. Пелекіс, Н. Славінскайте, А. А. Степанкова, І. П. Чапко, Е. Фуїор та ін. Проблематику формування конкурентоспроможності агропродукції досліджували такі закордонні та українські вчені: О. В. Боднар, С. Бойнек, Н. М. Вдовенко, О. Д. Витвицька, Н. Є. Голомша, О. Ю. Єрмаков, В. А. Єсаулов, І. Б. Зеленчук, М. М. Ільчук, С. М. Кваша, М. С. Коценко, І. І. Каліна, Ж. В. Крючкова, Ю. Лонг, І. В. Мельникова, М. В. Місюк, Л. Л. Панкратова, О. Б. Сливінська, Г. Шашкевичуте, Л. Степащук, З. Тітенко, Г. С. Федосєєва, О. В. Шهبаніна, В. В. Юр'єв, І. Б. Яців, С. Ф. Яців та ін.

Водночас аналіз наукового доробку з проблематики формування конкурентоспроможності продукції тваринництва засвідчив, що нерозв'язаною залишається низка теоретичних і прикладних проблем. Так, зокрема, подальшого дослідження потребує виявлення особливостей і проблем формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів. Нерозкритими залишаються питання впливу нових інноваційних цифрових умов на формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва, так потребують уточнення підходи до формування ефективної державної підтримки формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів. Необхідно також розкрити процеси трансформації формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах переходу на циркулярну зелену модель розвитку світової, міжнародних, національних економічних систем та окремих підприємств. Виникає наукова та практична необхідність у розробленні й запровадженні адекватної методики оцінювання конкурентоспроможності української продукції галузей тваринництва. Усе це обумовило вибір теми дисертації, сприяло визначенню її мети й завдань, окресленню об'єкта і предмета дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за темами: «Прикладна розробка новітнього організаційно-економічного механізму регулювання сталого рибальства і аквакультури через розвиток сільських територій» (номер державної реєстрації 0120U102110); «Прикладні рішення регулювання конкурентоспроможності сільського і рибного господарства в системі циркулярної біоекономіки та викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0123U101944); «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертації є обґрунтування теоретико-методологічних, методичних та прикладних засад, а також розроблення практичних рекомендацій щодо формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів.

Для досягнення поставленої мети визначено та розв'язано такі завдання:

- дослідити еволюцію наукових поглядів на конкурентоспроможність аграрного сектору економіки;
- розглянути теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності з використанням потенціалу аграрного сектору економіки;
- провести аналіз процесів формування конкурентоспроможності продукції тваринництва;
- дослідити наукове забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів;

- розкрити методологічні основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва;
- дослідити методичний інструментарій оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах орієнтації галузі на стандарти безпеки і якості;
- проаналізувати стан виробництва продукції тваринництва у світі та в Україні і рівень конкуренції на світових та національних ринках продукції тваринництва;
- запропонувати алгоритми розроблення та запровадження стратегії цифровізації у тваринництві на макро-, мезо-, мікрорівнях із метою підвищення конкурентоспроможності продукції;
- розробити модель та схему концептуальної структури формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва на основі дослідження детермінант впливу на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні;
- удосконалити модель державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва (GSCHP) у контексті підвищення стійкості сектору тваринництва економічним викликам на базі аналізу рівня та якості державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва за методиками ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) та COT (Світової організації торгівлі);
- обґрунтувати необхідність трансформації формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в межах переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку;
- розробити сукупність векторів адаптації та інтеграції ринку продукції тваринництва України до ринку продукції тваринництва ЄС на основі оцінювання імплементації регламентів ЄС у сфері виробництва продукції тваринництва;
- удосконалити методичний інструментарій оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках;
- обґрунтувати необхідність стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів.

Об'єкт дослідження – процеси формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методологічних, методичних і прикладних засад формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів.

Методи дослідження. Методологічна база дисертації ґрунтується на сукупності загальнонаукових і спеціальних методів та прийомів дослідження.

У першому розділі дисертаційного дослідження використано низку методів та наукових підходів: літературного аналізу – для дослідження еволюції теоретичних поглядів на терміни «конкуренція» та «конкурентоспроможність»; компаративного оцінювання – для дослідження наукових розробок щодо конкурентоспроможності на різних рівнях функціонування економічних систем; історичний – для формування хронології розвитку підходів до визначення сутності терміну «конкуренція»; логічного узагальнення – для визначення сутності термінів «конкуренція», «конкурентоспроможність» та «конкурентоспроможність підприємств тваринництва»; наукової абстракції – для визначення зв'язку між термінами «конкуренція», «конкурентні переваги», «конкурентоздатність» та «конкурентоспроможність»; піраміда Х. Траболда – для визначення та ілюстрації ієрархічних рівнів ознак забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезо- та мікрорівнях, а також ієрархічних рівнів забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва; семантичний трикутник Фреге – для визначення терміну «конкурентоспроможність продукції».

У другому розділі дисертаційного дослідження застосовано такі методи та підходи: логічного узагальнення та наукової абстракції – для дослідження наукового забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів; системної карти – для теоретичної характеристики формування конкуренто-

спроможності продукції тваринництва; системний – для визначення місця формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в управлінській системі підприємств тваринництва; компаративного оцінювання – для дослідження способів формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва); матричний – для надання характеристики конкурентним стратегіям формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва); індукції та дедукції – для характеристики методів оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва.

У третьому розділі дисертаційного дослідження використано такі методи та наукові підходи: порівняльного та системного аналізу – під час дослідження світових та українських тенденції у виробництві продукції тваринництва; економіко-статистичні методи дослідження, за допомогою яких оброблено первинну статистичну інформацію, сформовано бази даних; кількісного аналізу статистичних даних – для визначення конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва; синтезу – для виявлення проблем конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національних ринках збуту; історичний – для визначення конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національних ринках збуту впродовж періоду часу, що охоплює одинадцять років; одномірні статистичні методи (UT) для формування баз даних; бенчмаркінгу, орієнтованого на конкурентів, – для визначення рівня конкуренції на ринках продукції тваринництва України; бального оцінювання – для визначення конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національному ринках збуту; розрахунку індексу концентрації – для визначення рівня конкуренції на національних ринках, зокрема експортних, м'яса та м'ясних продуктів із поділом на ринки курятини, яловичини та свинини (головні для України та українських виробників); молока та молочних продуктів; яєць та продуктів переробки яєць.

У четвертому розділі дисертаційного дослідження використано низку методів і наукових підходів, зокрема: історичний – для дослідження еволюції ведення бізнесу та забезпечення конкурентоспроможності виробників продукції тваринництва; порівняння – для характеристики інноваційних цифрових інструментів підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва; системно-функціональний – для розроблення стратегій цифровізації у тваринництві на макро-, мезо- та мікрорівнях із метою підвищення конкурентоспроможності продукції; компаративного оцінювання – для визначення впливу макро-, мезо-, мікродетермінант на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні; системної динаміки для розроблення моделі формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва, а також схеми концептуальної структури формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва; системного аналізу – для визначення рівня державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів; матричний – для формування моделі державної підтримки конкурентоспроможності агропродукції, зокрема тваринництва.

У п'ятому розділі дисертаційного дослідження використано такі методи та наукові підходи: компаративного оцінювання – для оцінювання світової, міжнародної та національної економічних систем щодо переходу на циркулярну зелену модель розвитку; порівняння для надання характеристики моделей розвитку підприємств тваринництва в межах формування конкурентоспроможності продукції за параметрами внутрішнього й зовнішнього середовища; матрицю Нільсена, бального оцінювання, зваженого рейтингового оцінювання – для розроблення методики оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках збуту; нейронних мереж – для стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва з урахуванням економічних викликів.

У дисертаційному дослідженні використано методи систематизації, групування та логічного узагальнення для систематизації наукової інформації, формування пропозицій та висновків; графічний – для унаочнення результатів дисертації.

Інформаційно-фактологічна база дослідження: закони України, аналітично-звітні, нормативні та інформаційні дані Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України, Державного цифрового порталу «Дія», Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку, Національного банку України, Глобального інституту зеленого зростання, Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Світової організації торгівлі (СОТ), Євростату, Європейської комісії, Міжнародного інституту розвитку менеджменту, Міністерства сільського господарства США, Організації економічного співробітництва та розвитку, Програми ООН з навколишнього середовища, Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, Світового банку, Статистичної служби Польщі, Фондації з циркулярної економіки, статистичні та інформаційні дані підприємств тваринництва в Україні, наукові публікації з питань формування

Наукова новизна одержаних результатів. Найсуттєвіші результати дослідження, які містять наукову новизну, полягають у такому:

уперше:

– розроблено напрями підвищення конкурентоспроможності й інтеграції ринку продукції тваринництва України до ринку продукції тваринництва Європейського Союзу на основі врахування впливу економічних викликів на розвиток ринку продукції тваринництва України, особливостей розвитку ринку продукції тваринництва України, а також вимог ЄС до продукції тваринництва (підрозділ 5.1);

– розроблено методику оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва, що базується на матричному методі проведення оцінювання (матриця Нільсена), шести блоках оцінки (групові критерії – держава та ринок (макрорівень оцінки), галузь та регіон (мезорівень оцінки), підприємство та продукція (мікрорівень оцінки)), оцінюванні шляхом зіставлення з обраними продуктами-аналогами або продуктами-замінниками (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва), використанні шістдесяті одиничних критеріїв оцінювання (по десять одиничних критеріїв в одному груповому критерії), врахуванні цифровізації та рівня переходу на циркулярну зелену модель розвитку, використанні бального оцінювання разом зі зваженою рейтинговою оцінкою (підрозділ 5.2);

удосконалено:

– наукові положення щодо забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезо- (галузь) та мікрорівнях (підприємство), які, на відміну від існуючих, базуються на авторському визначенні сутності терміну «конкурентоспроможність тваринництва», що було сформульоване на основі використання семантичного трикутника Фреге для визначення термінів «конкуренція» та «конкурентоспроможність»; абстрактно-логічному аналізі зв'язку між термінами «конкуренція», «конкурентні переваги», «конкурентоздатність» та «конкурентоспроможність»; ідентифікації факторів впливу на кожному рівні конкурентоспроможності; використанні модифікованої піраміди Х. Траболда (підрозділ 1.2);

– механізм формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, який, на відміну від існуючих, передбачає врахування впливу конкурентів, контрагентів, споживачів та товарів-замінників, а також сукупності зовнішніх та внутрішніх факторів, визначення мети, завдань, принципів, вибір напрямів, концепцій, підходів, врахування конкурентних переваг, використання системної карти формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (підрозділ 2.1);

– методологічні основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, які, на відміну від існуючих, передбачають врахування місця формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в управлінській системі підприємств тваринництва, компаративне оцінювання способів формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, матрицю конкурентних стратегій для формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, процедуру розроблення та запровадження підприємством-виробником конкурентних стратегій у контексті формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (підрозділ 2.2; підрозділ 3.3);

– методологічні засади визначення конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національному ринках, які базуються на визначенні ключових трендів розвитку світових ринків продукції тваринництва, ринків продукції тваринництва провідних країн виробників/споживачів продукції тваринництва, зокрема України за період з 2012 до 2023 року, бальному оцінюванні конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національному ринках, компаративному оцінюванні конкуренції на ринках продукції тваринництва України, зокрема щодо експорту (розділ 3);

– алгоритм розроблення та запровадження стратегії цифровізації у тваринництві з метою підвищення конкурентоспроможності української продукції, що базується на дослідженні інноваційних цифрових інструментів підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва (Big Data, блокчейн-технології, IoT, нейронні мережі, машинне навчання, AI, технології автоматизації і роботизації виробництва, автоматизовані системи спостереження за тваринами та управління стадом, інформаційно-аналітичний контроль ветеринарно-санітарного стану підприємства та тварин, цифрова трансформація логістичних маршрутів у процесі виробництва продукції тваринництва); урахуванні позитивного й негативного впливу цифрових інструментів на конкурентоспроможність підприємств та продукції в галузі тваринництва; критичному оцінюванні запровадження та використання цифрових інструментів у тваринництві в Україні; урахуванні рівня розроблення та запровадження стратегії цифровізації (макро-, мезо-, мікрорівень) (підрозділ 4.1);

– методичний підхід до визначення особливостей формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва, які, на відміну від існуючих, базуються на побудованих за допомогою методу системної динаміки моделі та схемі концептуальної структури формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва, а також на визначеній ієрархічній структурі детермінант впливу на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні (підрозділ 3.2; підрозділ 4.2);

– модель державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва (GSCHP) в Україні, що, на відміну від існуючих, ґрунтується на імплементації закордонного досвіду та критичному оцінюванні існуючих моделей державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва у країнах-провідних виробниках агропродукції і Україні на основі використання методик оцінювання та статистичних даних ОЕСР і СОТ (підрозділ 4.3);

– складові формування конкурентоспроможності продукції для підприємств тваринництва в Україні (місія, мета, завдання, напрям, принципи, концепція, підхід) в умовах переходу на циркулярну зелену модель розвитку (ЦЗМР) суб'єктів підприємницької діяльності з урахуванням відмінності циркулярної зеленої моделі розвитку від індустріальної лінійної традиційної моделі розвитку (підрозділ 5.1);

– стратегічне забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів за рахунок використання методу нейронних мереж, зокрема в межах розроблення архітектоніки нейронної мережі стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів та врахування кількісних і якісних складових формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва (підрозділ 5.3);

набули подальшого розвитку:

– теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва на різних рівнях функціонування економічних систем (макро-, мезо-, мікро-), що базуються на компаративному оцінюванні наукових розробок закордонних та українських вчених у сфері конкуренції і конкурентоспроможності та враховують порівняння таких складових: відношення до конкуренції та конкурентоспроможності; підхід до пояснення; рівень вивчення; ключові показники; застосування у тваринництві (підрозділ 1.1);

– наукові засади визначення сутності й надання теоретичної характеристики конкурентоспроможності продукції тваринництва, які базуються на застосуванні сучасного

дослідницького інструментарію, передусім, методу системного аналізу, семантичного трикутника Фреге, модифікованої піраміди Х. Траболда (підрозділ 1.3);

– підходи до оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва, які, на відміну від існуючих, базуються на авторському визначенні сутності терміну «оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва», структурно-логічній схемі оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва), компаративній характеристиці методів оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва (підрозділ 2.3).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані: відповідними міністерствами (Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство економіки України) під час удосконалення чинних механізмів державної політики забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва; місцевими органами самоврядування в межах розроблення ефективних інструментів підтримки конкурентоспроможності української продукції тваринництва; добровільними об'єднаннями виробників продукції тваринництва в процесі підготовки комплексів заходів щодо підтримання та забезпечення зростання конкурентоспроможності української продукції тваринництва на національних, закордонних, міжнародних і світових ринках збуту; підприємствами тваринництва в Україні для формування конкурентоспроможності власної продукції в умовах економічних викликів і отримання додаткових конкурентних переваг на національних, закордонних, міжнародних і світових ринках збуту.

Викладені в дисертації положення стали підґрунтям для подальших досліджень, розвитку теоретичних узагальнень і розроблення комплексу заходів щодо формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів.

Результати дисертації впроваджено у діяльність Департаменту аграрного розвитку Міністерства аграрної політики та продовольства України, Глобинської міської ради (довідка № 02-29/1927 від 04.09.2024 р.), Київського аграрного університету НААН (довідка № 280 від 09 грудня 2024 р.), ПрАТ «МХП» (довідка № 29/07_1 від 29.07.2024 р.), СТОВ «АГРОСТАРТ-Україна», ТОВ «Українські лікарські рослини», Приватного підприємства «ПІВНІЧХЛІБ», СТОВ «ЛИЩЕ», ТОВ «П.С.П. АГРО-ЗАХІД», Громадської організації «Прості питання» (довідка № 3-02-01 від 03.02.2025 р.), Державного підприємства «Дослідне господарство «Нива» Інституту розведення і генетики тварин імені М. В. Зубця Національної академії аграрних наук України» (довідка № 112 від 03.10.2024 р.).

Результати досліджень використовуються в освітньому процесі під час викладання навчальних дисциплін «Галузеві ринки», «Ринки товарів та ресурсів» на факультеті менеджменту Запорізького національного університету (довідка № 01/01-23/771 від 17.06.2024 р.). Результати досліджень використовуються в освітньому процесі Закладу вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права» під час викладання навчальних дисциплін «Макроекономіка», «Інвестиційні ризики», «Діджиталізація міжнародного бізнесу», «Глобальні товарні ринки та конкуренція» на другому і третьому рівнях вищої освіти (довідка № 77 від 10.02.2025 р.). Результати досліджень використовуються в освітньому процесі під час викладання навчальних дисциплін «Міжнародна економіка» і «Міжнародна економічна діяльність України», «Аграрна політика», «Прикладні програмні рішення в економіці «Агмемод», «Регіональні економічні програми та програми сприяння розвитку» студентам спеціальності 051 «Економіка» у Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

Особистий внесок здобувачки. Дисертація є результатом власних розробок авторки. Наукові положення, розробки прикладного характеру, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, одержано авторкою самостійно. Особистий внесок авторки у працях, опублікованих у співавторстві, відображено у списку наукових праць.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертації було представлено авторкою на: I Міжнародній науково-практичній конференції (м. Запоріжжя, 2020 р.); II Всеукраїнській інтернет-конференції, присвяченій 30-річчю кафедри екології, технології захисту навколишнього середовища та лісового господарства Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне, 2022 р.); Міжнародній науковій конференції «Digitalization of the economy as a factor in the sustainable development of the state» (м. Рига, 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті д. е. н., професора Горбоноса Федора Володимировича «Актуальні проблеми науки і практики: сталий розвиток в умовах воєнного стану» (м. Львів, 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку біоекономіки» (м. Київ, 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу» (м. Київ, 2023 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції ГО «ІЕЕЕД» «Проблеми раціонального використання соціально-економічного, еколого-енергетичного потенціалу України та її регіонів» (м. Луцьк, 2023 р.); XII Міжнародній науково-практичній конференції (м. Одеса, 2023 р.); XX Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених (м. Тернопіль, 2023 р.); Animal science: «Sustainable livestock production and animal welfare» (м. Київ, 2023 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Інноваційно-інвестиційний розвиток бізнесу в умовах економічних збурень» (м. Львів, 2024 р.); 27th FAI International Conference «Emerging Trends of Computational Intelligence in Business Management and Entrepreneurship» (м. Джабалпур, Індія, 2024 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Інженерні інновації та розбудова національної економіки» (м. Запоріжжя, 2024 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика» (м. Київ, 2024 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку» (м. Київ, 2024 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій» (м. Одеса, 2024 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі» (м. Київ, 2024 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковано у 54 наукових працях, з яких 5 статей у періодичних наукових виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України та/або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus та/або Web of Science Core Collection, 27 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 21 теза наукових доповідей, свідоцтво на авторське право України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 470 сторінок. Робота містить 26 таблиць і 34 рисунків та 8 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, відображено їхню апробацію та особистий внесок здобувачки.

У першому розділі «**Теоретичні основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів**» узагальнено еволюцію теоретичних поглядів на конкурентоспроможність аграрного сектору економіки, досліджено теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності з використанням потенціалу аграрного сектору економіки, проведено аналіз процесів формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Доведено, що продовольство, зокрема продукція тваринництва, є базисом для розвитку економічних відносин та забезпечення економічної безпеки держави, особливо

в умовах ведення воєнних дій. Визначено важливість формування конкурентоспроможності продукції українського тваринництва в умовах економічних викликів, а, передусім, російської військової агресії. Виявлено характерні ознаки конкуренції та конкурентоспроможності до появи та розвитку ринкової економіки (капіталізму), зокрема у сфері тваринництва. Наголошено на активізації наукових досліджень у галузі конкуренції та конкурентоспроможності під час переходу на ринковий (капіталістичний) тип побудови економічних систем, що відбувалася шляхом розширення тематичного спектру досліджень за рахунок визначення різних рівнів і проявів конкуренції та конкурентоспроможності.

Розкрито та описано еволюційний розвиток теоретичних поглядів на конкурентоспроможність аграрного сектору економіки, де виділено напрацювання кантоністів, меркантилістів, фізіократів, класичної школи політичної економії, науковців-розробників соціалістичних економічних ідей, кейнсіанства, представників неокласичної економічної теорії, представників нових наукових шкіл (інституціоналізм, теорія М. Е. Портера, теорія П. Р. Кругмана, теорія Дж. Стіглера, індустріальна теорія Дж. К. Гелбрейта, теорія людського капіталу Г. Беккера, ресурсна теорія, еволюційна теорія, теорія «ко-еволюції» Дж. Ф. Мура, «стратегія блакитного – червоного океану» У. Чан Кіма та Р. Моборна). Закцентовано, що доцільно розподілити дослідження українських науковців у сфері конкурентоспроможності та конкуренції на період з ХІХ ст. до початку ХХ ст. (умовно його названо «стара школа»), а також, починаючи з 1991 року до сьогодні (умовно названо «нова школа»).

Проведене оцінювання наукових розробок щодо конкурентоспроможності на різних рівнях функціонування економічних систем показало, що досліджені теорії конкурентоспроможності й конкуренції не повною мірою можна використати для формування конкурентоспроможності продукції тваринництва на сучасному етапі і є необхідність проведення подальших наукових досліджень у сфері конкурентоспроможності галузі тваринництва з урахуванням особливостей розвитку економічної системи України, сектору українського тваринництва та українських виробників продукції тваринництва.

На основі побудови історичної хронології розвитку підходів до визначення сутності терміну «конкуренція», визначення головних ознак конкуренції, використання семантичного трикутника Фреге було надано авторське визначення термінів «конкуренція», «конкуренція в агросекторі» та «конкуренція у тваринництві». При цьому під конкуренцією у тваринництві запропоновано розуміти взаємодію між економічними суб'єктами (суб'єктами підприємницької діяльності), зокрема і змагання між ними, у галузі тваринництва економічних систем різного рівня, що дає змогу досягти економічним суб'єктам стратегічних цілей розвитку в межах здійснення управління та використання власних конкурентних переваг. Додатково було схарактеризовано економічні суб'єкти конкуренції, рівні конкуренції та сутність поняття «конкурентні переваги».

На основі дослідження наукових підходів, використання семантичного трикутника Фреге (рис. 1), авторського визначення терміну «конкуренція» визначено сутність термінів «конкурентоспроможність», «конкурентоспроможність у агросекторі», «конкурентоспроможність у тваринництві». При цьому під конкурентоспроможністю у тваринництві запропоновано розуміти спроможність економічного суб'єкта з галузі тваринництва досягти стратегічних цілей розвитку в межах здійснення управління та використання власних конкурентних переваг на основі взаємодії з іншими економічними суб'єктами, зокрема в межах змагання (боротьби).

У роботі розкрито відмінності між конкурентоспроможністю та конкурентоздатністю, де перший термін вказує на реальні дії і наявні конкурентні переваги, а другий – на потенційні можливості та ймовірні конкурентні переваги економічного суб'єкта. Наголошено на необхідності вивчення саме конкурентоспроможності як реального положення справ із конкуренцією економічних суб'єктів.

Рис. 1. Семантичний трикутник Фреге терміну «конкурентоспроможність»

У результаті абстрактно-логічного аналізу розкрито зв'язок між термінами «конкуренція», «конкурентні переваги», «конкурентоздатність» та «конкурентоспроможність». Визначено рівні конкурентоспроможності та фактори впливу на кожному рівні конкурентоспроможності (світовому, міжнародному, національному, на рівні регіону країни, сектору економіки країни, окремих територіальних утворень країни, на галузевому рівні, на рівні окремих локальних територій, окремих підприємств, окремих домашніх господарств).

Наголошено на ключовому значенні конкурентоспроможності підприємства та наведено авторське визначення термінів «конкурентоспроможність підприємства», «конкурентоспроможність підприємства тваринництва». При цьому під конкурентоспроможністю підприємства тваринництва запропоновано розуміти спроможність підприємства тваринництва досягти стратегічних цілей розвитку в межах здійснення управління та використання власних конкурентних переваг на основі взаємодії з іншими підприємствами й економічними суб'єктами, зокрема в межах змагання (боротьби). Окремо розкрито забезпечення конкурентоспроможності тваринництва як галузі економіки країни, а також конкурентоспроможності підприємств тваринництва на основі використання потенціалу аграрного сектору економіки країни, зокрема за рахунок запровадження модифікованої піраміди Х. Траболда.

Доведено, що конкурентоспроможність продукції виступає базисом для забезпечення конкурентоспроможності підприємства (мікрорівень), галузі (мезорівень), окремої території країни (мезорівень), сектору економіки (мезорівень), регіону країни (мезорівень), країни в цілому (макрорівень). Окремо визначено різницю між забезпеченням і формуванням конкурентоспроможності продукції та наголошено на необхідності розкриття особливостей формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. При цьому для дослідження формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (КП (Т)) використано метод системного аналізу (рис. 2).

Особливу увагу у дослідженні було приділено визначенню сутності термінів «конкурентоспроможність продукції», «конкурентоспроможність продукції тваринництва», що було уможливлено завдяки використанню семантичного трикутника Фреге. При цьому під конкурентоспроможністю продукції тваринництва запропоновано розуміти матеріальні результати виробничої, комерційної, маркетингової, фінансової діяльності суб'єктів господарювання у тваринництві, що володіють набором споживчих характеристик та конкурентних переваг, можуть бути транспортовані до споживачів (покупців) продукції

тваринництва, а також змінюються на основі управління та взаємодії суб'єкта господарювання з іншими суб'єктами господарювання, зокрема в межах змагання (боротьби), та дають змогу суб'єкту господарювання з галузі тваринництва досягти власних стратегічних цілей розвитку. Окремо було наведено ієрархічні рівні забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва на основі модифікованої піраміди Х. Траболда.

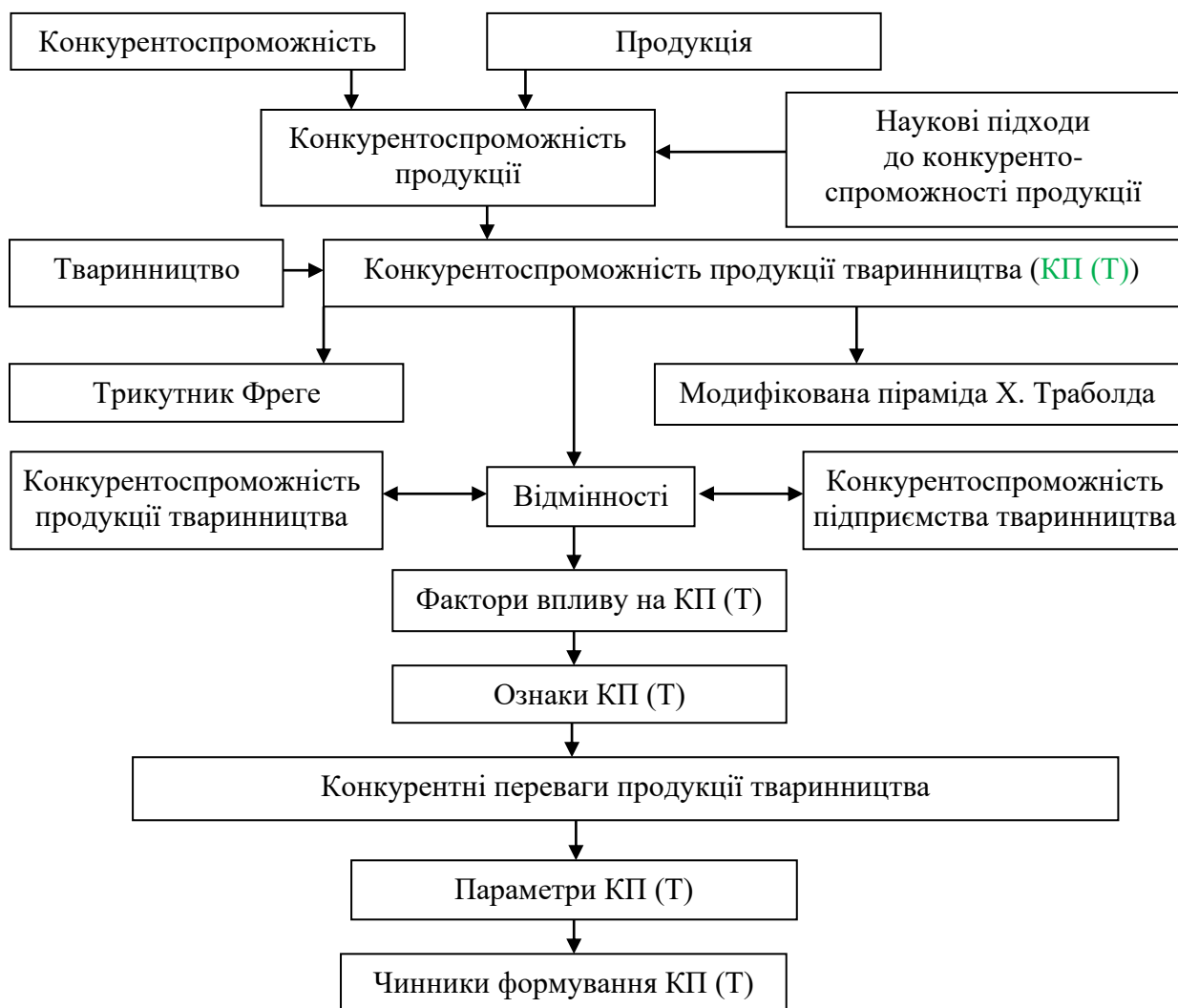

Рис. 2. Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва

Надано теоретичну характеристику конкурентоспроможності продукції тваринництва на основі використання методу системного аналізу, завдяки якому було визначено відмінності між конкурентоспроможністю підприємства та конкурентоспроможністю продукції, розкрито фактори впливу на конкурентоспроможність продукції тваринництва на різних рівнях функціонування економічних систем, визначено сукупність ознак конкурентоспроможності продукції тваринництва, розкрито зовнішні та внутрішні конкурентні переваги, параметри (критерії) та чинники формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

У другому розділі «**Методологічні засади формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів**» досліджено наукове забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, розкрито методологічні основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, проведено критичне дослідження методів оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва.

спроможності продукції тваринництва в умовах орієнтації галузі на стандарти безпеки і якості.

Розкрито, що тваринництво виступає однією з ключових галузей економіки країни та забезпечує економічну й національну безпеку. Наголошено на необхідності дослідження наукового забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, де ключове місце займає розкриття мети, завдань, напрямів, принципів, концепцій, підходів, пов'язаних із конкурентоспроможністю продукції тваринництва (КП (Т)).

Окремо було визначено головні сучасні економічні виклики (за 2012–2023 роки), що вплинули на формування конкурентоспроможності продукції українського тваринництва: економічна криза в Україні 2014–2017 років; пандемія та викликані пандемійними обмеженнями зміни в економічних системах різного рівня; війна України проти російських загарбників та спричинені військовими і політичними діями зміни у світовій, міжнародній, національній, галузевих регіональних економіках та фінансово-господарській діяльності окремих підприємств і домашніх господарств; перехід до циркулярної зеленої моделі розвитку економічних систем різного рівня.

Наведено механізм формування конкурентоспроможності продукції тваринництва та розкрито його складові, до яких віднесено: вплив на КП (Т) конкурентів, контрагентів, споживачів (покупців), товарів-замінників; фактори зовнішнього та внутрішнього впливу; мету, завдання, принципи, напрями, концепції, підходи до формування КП (Т); формування й використання конкурентних переваг підприємства та продукції (рис. 3).

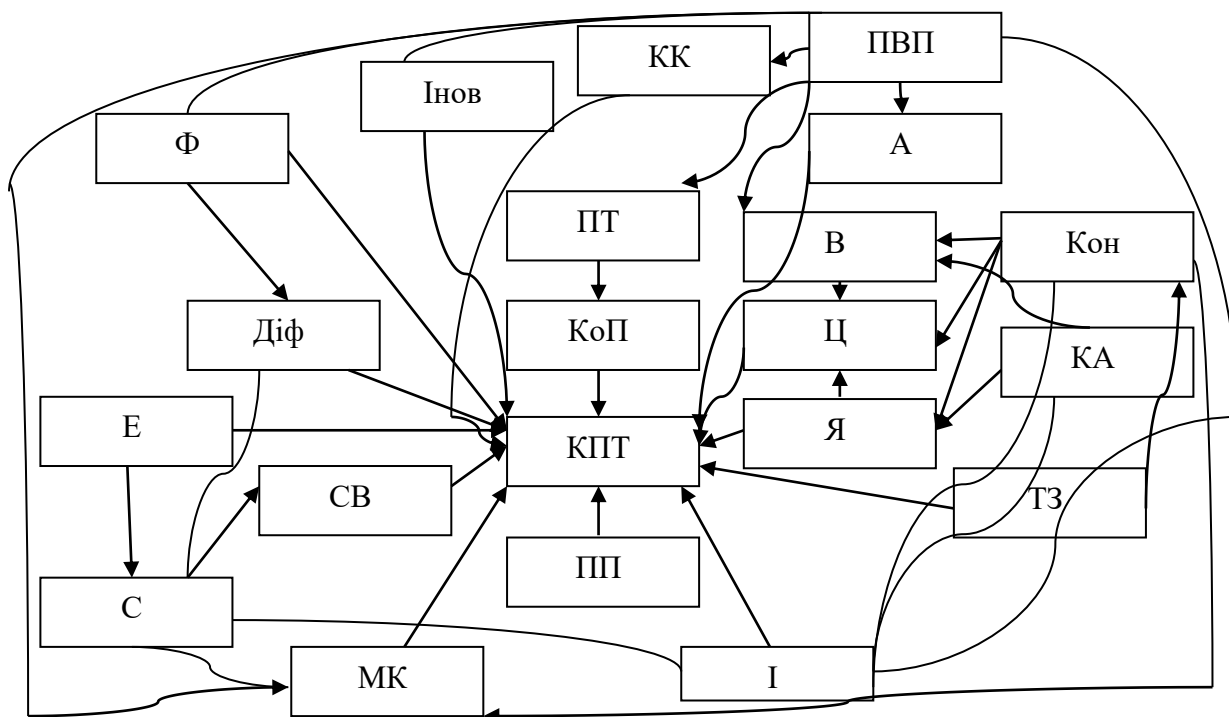

Рис. 3. Системна карта формування конкурентоспроможності продукції тваринництва

На основі наведеного механізму формування конкурентоспроможності продукції тваринництва було розроблено та запропоновано для використання системну карту формування КП (Т), що поєднала в собі та деталізувала складові механізму, зокрема й такі: КК – ключові компетенції; Ф – фактори; Інов – інновації; А – адаптивність; В – витрати; Ц – ціна; Я – якість; Діф – диференціація; Е – екологічність; СВ – споживчі властивості; ПП – попит і пропозиція; І – інформація; МК – маркетингові категорії.

На основі дослідження місця формування КП (Т) в управлінській системі підприємств тваринництва розкрито складові впливу на управління та формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, до яких віднесено: оцінку КП (Т); оцінювання

конкурентоспроможності підприємства тваринництва; інформацію; методологічні основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Ідентифіковано складові методологічних основ формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, до яких віднесено: способи формування КП (Т); стратегії формування КП (Т); методи формування КП (Т). Проведено компаративне оцінювання способів формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (ресурсний; ринковий; маркетинговий; знань, інформації та інновацій), яке засвідчило їхню обмеженість та складність у використанні для забезпечення КП (Т).

Дослідження стратегій формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) дало змогу розробити відповідну матрицю, яка поєднує такі складники: характеристику дій (розширення ринку, наступ, оборона, фронтальна атака, флангова атака); напрям дій (лідер, переслідувач, послідовник, нішевик); стратегічні конкурентні переваги (витрати (ціна); диференціація; фокусування на співвідношенні товар + ринок; ресурси; технології; інновації; реакцію на потреби ринка) (табл. 1).

Таблиця 1

**Матриця конкурентних стратегій
для формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва)**

Характеристика дій	Напрямок дій								Стратегічна конкурентна перевага
	Лідер		Переслідувач		Послідовник		Нішевик		
Розширення ринку	V	+	V	+	?	+	?	+	Витрати (ціна)
		+		+		+		+	Диференціація
Наступ	V	+	V	+	?	+	V	+	Фокусування на:
		+		+		+		+	Товар + Ринок
Оборона	V	+	V	+	V	+	V	+	Ресурси
Фронтальна атака	?	+	V	+	?	?	?	?	Технологія
		+		+		?		?	Інновації
Флангова атака	?	?	V	?	?	+	?	+	Реакція на потреби ринка

У матриці знаком «V» позначено можливість використання різними підприємствами-виробниками щодо власних товарів відповідних конкурентних дій. Знаком «+» позначено можливість використання різними підприємствами-виробниками щодо власних товарів стратегічних конкурентних переваг (витрати (ціна); диференціація; фокусування; фокусування на товарі й ринку; фокусування на ресурсах; фокусування на технологіях; фокусування на інноваціях; фокусування на реакції щодо потреб ринку).

Знаком «?» позначено сумнівність використання різними підприємствами-виробниками стосовно власних товарів відповідних конкурентних дій або конкурентних переваг. Знак «?» у матриці показує, що не відхиляється можливість підприємства-виробника щодо власних товарів застосувати певну конкурентну стратегію, але ймовірність цього досить мала або мають скластися унікальні чи особливі умови формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), і при цьому наведену конкурентну стратегію може використати тільки невелика кількість або навіть одне підприємство з усієї сукупності підприємств такого типу.

У дослідженні було розкрито процедуру розроблення та запровадження підприємством-виробником конкурентних стратегій у контексті формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва). Додатково було проведено компаративне оцінювання методів формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), яке показало наявність у кожного з розглянутих методів недоліків, які необхідно враховувати під час забезпечення КП (Т).

Визначено, що формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва) має базуватися на використанні певної кількості груп показників, які дають змогу виявити

проблеми з конкурентоспроможністю продукції та усунути їх. До таких груп показників запропоновано віднести показники на рівні держави, галузі, регіону, підприємства, продукції. При цьому для кожної групи показників рекомендовано використовувати сукупність одиничних показників оцінювання формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва).

У межах дослідження методів оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва було надано авторське визначення термінів «оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва)» та «метод оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва)». При цьому під методом оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва) запропоновано розуміти використання суб'єктом дослідження, згідно з визначеною метою і планом дослідження, сукупності прийомів, інструментів, способів визначення конкурентоспроможності продукції (тваринництва), порівняно з продуктами-аналогами та продуктами-замінниками. У роботі було розкрито мету, завдання, принципи, інформаційну базу оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва). Особливо наведено структурно-логічну схему оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва).

Проведено ідентифікацію та компаративне оцінювання груп методів оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва), до яких віднесено: прямі та непрямі методи оцінювання; вибіркові (одиничні), експериментальні, розрахункові, статистичні, аналітичні, маркетингові методи оцінювання; методи, де відбір критеріїв (показників) оцінювання КП (Т) здійснюється безпосередніми суб'єктами проведення оцінювання, експертами, споживачами; методи, які використовуються на етапі проєктування (розроблення) та виробництва продукту (тваринництва), та методи, що використовують на етапі реалізації продукції (тваринництва); диференціальний, комплексний, змішаний, індексний, інтегральний, експертний методи; розрахунково-аналітичні, матричні, графічні методи. Компаративне оцінювання методів оцінювання КП (Т) засвідчило наявність недоліків та проблем у застосуванні методів на практиці. Наголошено на необхідності продовження досліджень та розширення бази методів оцінювання КП (Т), особливо з урахуванням унікальних умов функціонування підприємств та конкуренції, які склалися на окремих ринках продукції.

У третьому розділі **«Стан виробництва продукції тваринництва у світі та в Україні»** виявлено світові та національні тенденції у виробництві продукції тваринництва, проведено оцінку конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва, здійснено аналіз конкуренції на ринках продукції тваринництва України.

У дослідженні було проведено аналіз стану виробництва продукції тваринництва у провідних країнах виробників (Аргентина (А), Австралія (Ав), Бразилія (Б), Індія (І), Італія (Іт), Китай (К), Нідерланди (Н), Німеччина (Нм), Польща (П), США) та в Україні за трьома ключовими видами продукції (м'ясо (рис. 4), молоко та молочні продукти (рис. 5), яйця та продукти з яєць (рис. 6)) у період з 2012 року до 2023 року.

Розкрито, що Україна за період дослідження мала три періоди зниження обсягів виробництва: криза 2014–2016 років; пандемія 2020–2021 роки; 2022–2023 роки – війна проти російських агресорів. Доведено, що виробництво м'яса в Україні дуже повільно відновлювалося після кризи 2014–2016 років і на зростання обсягів виробництва вийшло тільки у 2019 році. У 2022 році відбулося нове падіння виробництва, що призвело до загального падіння виробництва за період дослідження на 0,12 млн т і зниження питомої ваги країни на світовому ринку м'яса на 0,14 % до 0,51 % у 2023 році.

Доведено, що ситуація в Україні є найбільш критичною серед всіх обраних для дослідження країн, оскільки за 12 років виробництво молока та молочних продуктів в країні знизилося на 35,94 % або 4,09 млн т. Таке положення справ спочатку було викликано економічною кризою 2014–2016 років, потім пандемією та стагнацією національної економіки у цей період, а також російською військовою агресією. Наголошено,

що виробництво молока та молочних продуктів в Україні скорочувалося під впливом трьох ключових факторів: зниження платоспроможного попиту населення; програш конкурентної боротьби на національних ринках та на закордонних ринках збуту молока та молочних продуктів.

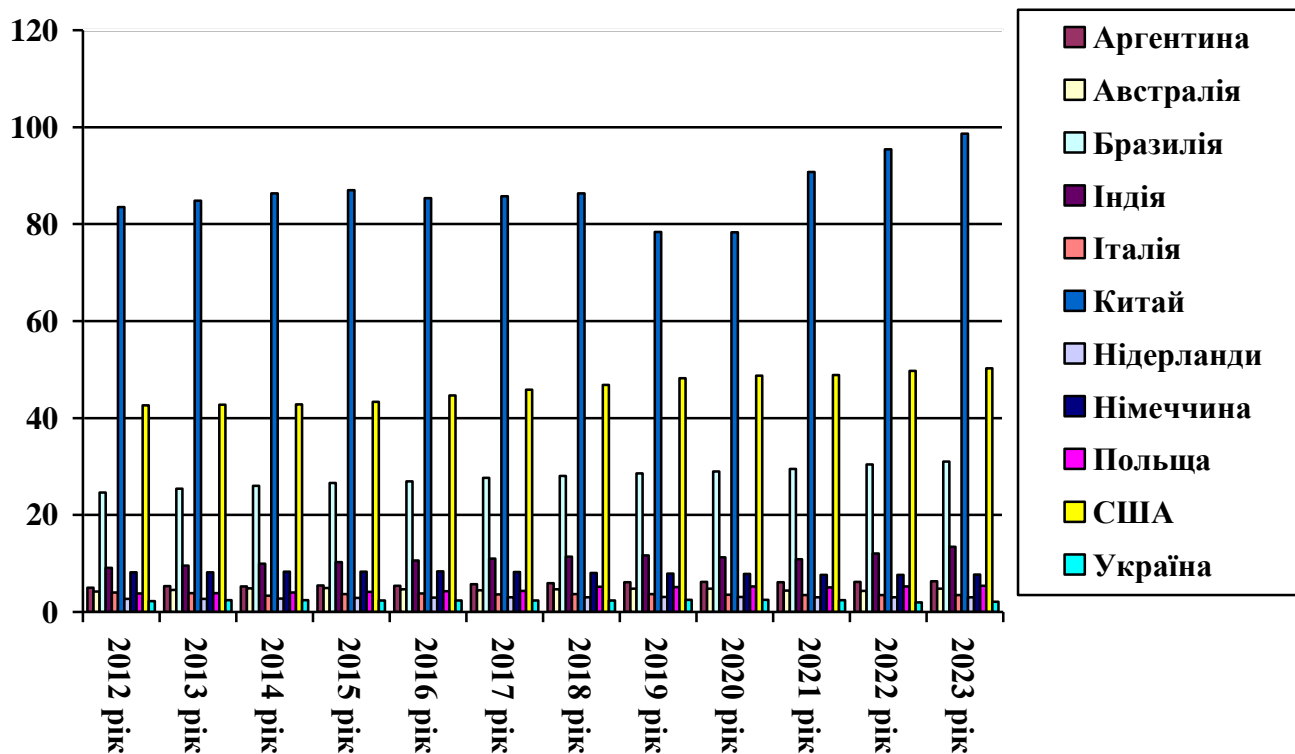

Рис. 4. Динаміка національних ринків продукції тваринництва (м'яса) за 2012–2023 роки за обраними для дослідження країнами (млн т)

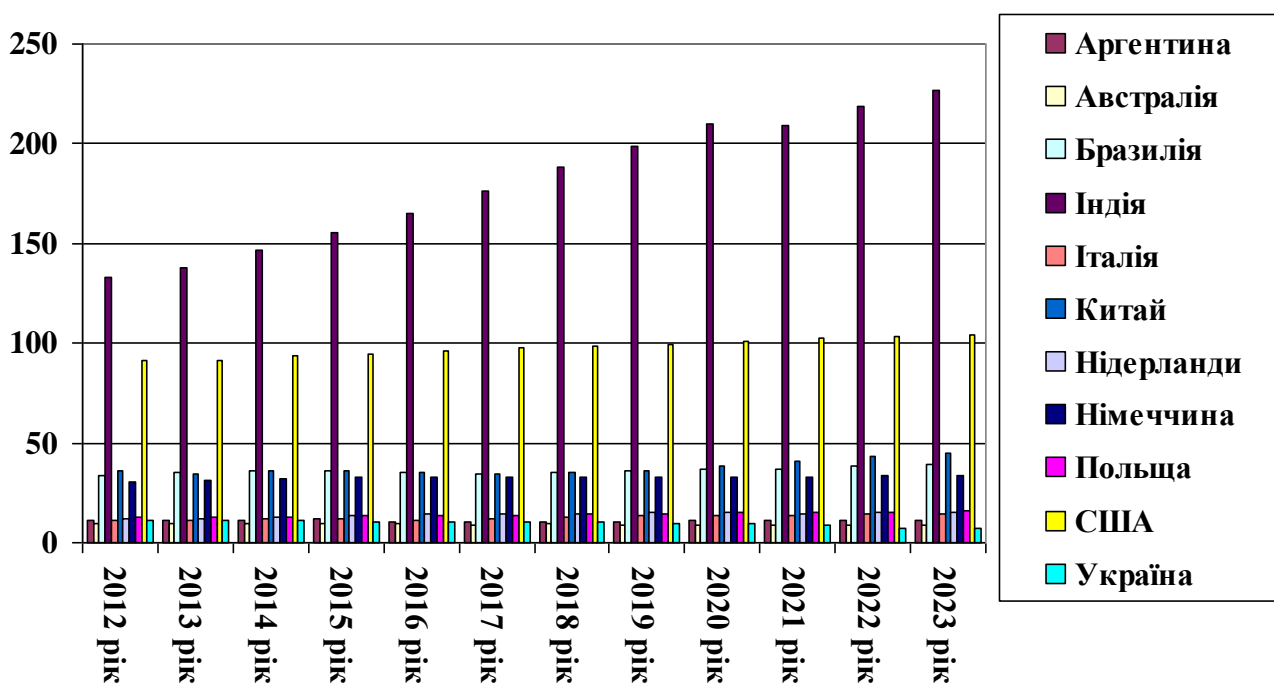

Рис. 5. Динаміка національних ринків продукції тваринництва (молоко та молочні продукти) за 2012–2023 роки за обраними для дослідження країнами (млн т)

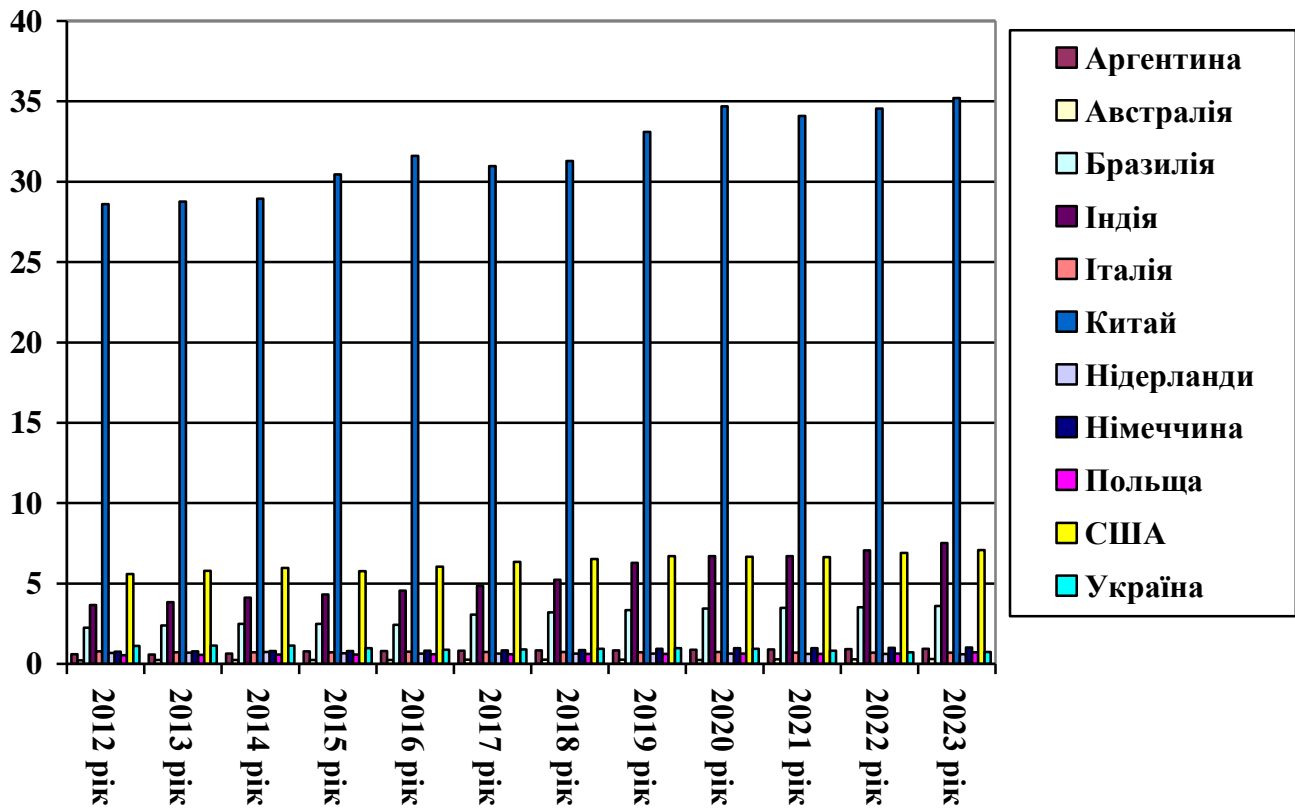

Рис. 6. Динаміка національних ринків продукції тваринництва (яйця) за 2012–2023 роки за обраними для дослідження країнами (млн т)

Дослідження динаміки розвитку виробництва яєць в Україні у 2012–2023 роках дозволило зробити висновок щодо наявності стратегічної кризи у тваринництві країни, яка була викликана економічною кризою 2014–2016 років та, частково, пандемійними обмеженнями, а також російською військовою агресією. Країна втрачає національні та закордонні ринку збуту яєць та продуктів з яєць.

Аналіз стану виробництва продукції тваринництва у світі, провідних країнах виробників та в Україні дозволив довести, що Україна відноситься до провідних країн світу з виробництва продукції тваринництва. При цьому на фоні зростання виробництва і споживання продукції тваринництва у світі, особливо в економічно розвинутих країнах та країнах, що розвиваються з доходами вище середнього, Україна під впливом економічних викликів, у тому числі російської військової агресії, скорочувала виробництво продукції тваринництва (окрім м'яса за рахунок виробництва курятини) та споживання (за виключенням яєць та продуктів з яєць).

Сформовано ключові тренди на світових ринках продукції тваринництва, ринках продукції тваринництва провідних країн виробників/споживачів продукції тваринництва, у тому числі України з поділом на: світовий ринок; провідні країни; Україну (табл. 2).

Тренди було визначено за ринками м'яса, молока та молочних продуктів, яєць та продуктів з яєць за період з 2012 року до 2023 року. Визначено проблеми України щодо виробництва та реалізації продукції тваринництва на національному та світовому ринках збуту у порівнянні з провідними країнами-виробниками продукції тваринництва (Аргентина, Австралія, Бразилія, Індія, Італія, Китай, Нідерланди, Німеччина, Польща, США), що виступило науковою новизною дослідження.

Зроблено оцінку конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва української галузі тваринництва з акцентом на дослідження експорту, імпорту та сальдо зовнішньоторговельного балансу по продуктам тваринництва. При цьому оцінку було проведено за період з 2012 року до 2023 року за наступними групами продуктів

тваринництва: живі тварини; м'ясо та субпродукти; риба та ракоподібні; молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед; інші продукти тваринного походження. Визначено проблеми з конкурентоспроможністю по кожній з обраних для дослідження груп продуктів тваринництва, як на національному, так і на світовому ринках.

Таблиця 2

Ключові тренди на світових ринках продукції тваринництва, ринках продукції тваринництва провідних країн виробників/споживачів продукції тваринництва, у тому числі України

Світовий ринок	Провідні країни	Україна
Швидке зростання виробництва і споживання м'яса зі значним розшаруванням по країнам за рівнем розвитку. Незначна реакція на пандемійні обмеження	Лідерство Китаю, США та Бразилії за стрімкого розвитку виробництва у Польщі і проблем у країнах ЄС і критично низького споживання у Індії. Переважно незначна реакція на пандемійні обмеження	Незначне збільшення виробництва за скорочення споживання на душу населення, на які вплинула економічна криза 2014–2016 років та пандемійні обмеження (не суттєво)
Швидке зростання виробництва і споживання молока та молочних продуктів зі значним відставанням країн з низькими доходами та країн з недостатнім розвитком за лідерства країн з доходами нижче середнього. Незначна реакція на пандемійні обмеження	Лідерство Індії, США та Китаю за стрімкого розвитку виробництва у Індії та проблем у виробництві в Австралії та низького споживання на душу населення у Китаї. Переважно незначна реакція на пандемійні обмеження	Критичне скорочення виробництва та скорочення споживання під впливом економічної кризи 2014–2016 років та пандемійних обмежень
Швидке зростання виробництва і споживання яєць зі значним відставанням країн з низькими доходами та країн з недостатнім розвитком за лідерства країн з доходами вище середнього. Проблеми з виробництвом у країнах з високим рівнем доходів. Незначна реакція на пандемійні обмеження	Лідерство Китаю, Індії, США за стрімкого розвитку виробництва у Індії та проблем у виробництві в Італії і Нідерландах і значного відставання Індії від інших країн за рівнем споживання. Переважно незначна реакція на пандемійні обмеження	Критичне скорочення виробництва під впливом економічної кризи 2014–2016 років та пандемійних обмежень. Незначне зростання споживання на душу населення за рахунок скорочення населення країни

Проведено бальну оцінку конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національному ринках за наступними групами продуктів тваринництва: живі тварини; м'ясо та субпродукти; риба та ракоподібні; молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед; інші продукти тваринного походження (табл. 3).

В дослідженні було обрано такі складові оцінки: ціна; обсяги реалізації; реакція на економічні виклики; потенціал збільшення реалізації. Кожна зі складових оцінювалася за десятибальною шкалою, де 10 – це максимальний позитивний вплив на конкурентоспроможність, 1 – це максимально негативний вплив на конкурентоспроможність, а 5 – це нульовий вплив на конкурентоспроможність. Наведена методика дозволила визначити конкурентоспроможність українського тваринництва взагалі та окремих груп продуктів тваринництва на національному та світовому ринках збуту, а також виявити проблеми забезпечення конкурентоспроможності, що виступило науковою новизною дослідження.

Оцінювання показало кращі конкурентні позиції української продукції тваринництва на світових ринках, особливо м'яса та субпродуктів, ніж на національному ринку. Можна відмітити наявність певних проблем та низьку конкурентоспроможність на світових ринках за такими групами, як: «Риба та ракоподібні», «Інші продукти тваринного походження»,

а особливо «Молоко та молочні продукти», «Яйця птиці, натуральний мед». Щодо конкурентоспроможності на національному ринку позитивно є ситуація лише за групою «М'ясо та субпродукти».

Таблиця 3

Оцінювання конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національному ринках

Складові оцінки	Тваринництво	Живі тварини	М'ясо та субпродукти	Риба та ракоподібні	Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед	Інші продукти тваринного походження
Світовий ринок						
Ціна	7	6	8	6	4	6
Обсяги реалізації	6	4	7	3	3	4
Реакція на економічні виклики	7	7	8	7	6	7
Потенціал збільшення реалізації	7	7	9	5	7	6
Конкурентоспроможність	6,75	6	8	5,25	5	5,75
Національний ринок						
Ціна	6	5	7	4	5	4
Обсяги реалізації	7	4	8	4	6	4
Реакція на економічні виклики	6	5	6	3	4	4
Потенціал збільшення реалізації	9	8	8	6	6	6
Конкурентоспроможність	7	5,5	7,25	4,25	5,25	4,5

Проведено компаративне оцінювання конкуренції на ринках продукції тваринництва України з виокремленням п'яти ринків: курятини, яловичини та свинини (головні для України та українських виробників); молока та молочних продуктів; яєць та продуктів переробки яєць. За кожним ринком на основі дослідження виробників продукції здійснено оцінювання конкуренції з використанням Індексу концентрації. При цьому розрахунок Індексу концентрації робився для ринків, де переважна більшість виробництва та реалізації припадає на агровиробників за двома напрямками – національний ринок та експорт, а для ринків, значна частка яких припадає на імпорт, та приватні господарства за трьома напрямками – національний ринок (загалом), національний ринок (промислові виробники) та експорт. На основі дослідження було наведено графічну інтерпретацію конкуренції на ринках продукції тваринництва України, зокрема щодо експорту, що визначило наукову новизну дослідження (табл. 4).

Компаративне оцінювання показало наявність значних проблем із конкуренцією та конкурентоспроможністю українських підприємств на національному та світових (експорт) ринках. При цьому переважна більшість ринків продукції тваринництва в Україні є помірно структурованими, де значний вплив мають імпорт та приватні господарства. Тільки на ринку курятини можна говорити про незначний вплив імпорту та приватних господарств на конкурентні відносини. Водночас промислові агровиробники мають значні можливості для нарощування виробництва і збуту продукції тваринництва на національному ринку, особливо за рахунок імпорту та приватних підприємств, а також для нарощування експортних поставок продукції в межах розширення зовнішньоторговельної взаємодії

України з різними країнами світу, зокрема як економічної протидії російській військовій агресії.

Таблиця 4

Компаративне оцінювання конкуренції на ринках продукції тваринництва України, зокрема щодо експорту

Ринок тваринництва	Національний ринок (загалом)	Національний ринок (промислові агровиробники)	Експорт
Курятина	CR ₃ =72 % (висококонцентрований). Підприємство-лідер – МХП. Ринок наближений до монополії	–	CR ₃ =91,2 % (висококонцентрований). Підприємство-лідер – МХП. Ринок наближений до монополії
Яловичини	CR ₃ =12,5 % (слабо концентрований). Підприємство-лідер – відсутнє. Ринок монополістичної конкуренції	CR ₃ =32 % (слабо концентрований). Підприємство-лідер – відсутнє. Ринок монополістичної конкуренції	CR ₃ =50,9 % (помірно концентрований). Підприємство-лідер – ПрАТ «Агро-Продукт». Ринок наближений до олігополії
Свинина	CR ₃ =24 % (слабо концентрований). Підприємство-лідер – відсутнє. Ринок монополістичної конкуренції	–	CR ₃ =97,1 % (висококонцентрований). Підприємство-лідер – ПрАТ «АПК-Інвест». Ринок наближений до олігополії
Молоко та молочні продукти	CR ₃ =34,29 % (слабо концентрований). Підприємство-лідер – відсутнє. Ринок монополістичної конкуренції	–	CR ₃ =52,18 % (помірно концентрований). Підприємство-лідер – ПрАТ «Вінницький молочний завод «Рошен». Ринок наближений до олігополії
Яйця та продукти з яєць	CR ₃ =44,80 % (слабо концентрований). Підприємство-лідер – AVANGARDCO IPL. Ринок монополістичної конкуренції з наявним лідером	CR ₃ =72,95 % (високо концентрований). Підприємство-лідер – AVANGARDCO IPL. Ринок наближений до олігополії	CR ₃ =86,80 % (високо концентрований). Підприємство-лідер – AVANGARDCO IPL. Ринок олігополістичний

На основі компаративного оцінювання було запропоновано шляхи підвищення конкурентоспроможності українських виробників продукції тваринництва та підвищення конкурентоспроможності національного тваринництва на національному і світовому ринках збуту, зокрема: підвищення ефективності регулювання конкурентоспроможності з урахуванням економічних викликів і новітнього інструментарію маркетингового управління, як на макрорівні (держава), так і на мезо- (галузь) та, особливо, мікрорівнях (окремі підприємства); використання процесів євроінтеграції та акцентування уваги на актуалізації аграрної політики України щодо конкурентоспроможності продукції тваринництва, зокрема щодо доступу до фінансових, інформаційних та консультаційних ресурсів ЄС для українського тваринництва та окремих українських підприємств галузі, передусім, малих фермерських господарств; формування сукупності факторів впливу на конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні в умовах російської військової агресії з метою врахування впливу цих факторів на конкурентоспроможність українських виробників продукції тваринництва, а також на конкурентоспроможність національного тваринництва на національному та світовому ринках збуту; ідентифікація

ключових ризиків для конкурентоспроможності українських виробників продукції тваринництва, а також для конкурентоспроможності національного тваринництва на національному та світовому ринках збуту та забезпечення підвищення ефективності управління ризиками за рахунок запровадження ризик-орієнтованого підходу.

У четвертому розділі **«Особливості формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів»** розкрито вплив інноваційних цифрових інструментів на підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва, проведено дослідження кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва, виявлено особливості та проблеми державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів.

Розкрито ключове значення інноваційних цифрових інструментів в межах підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва на сучасних ринках збуту, що було спричинене еволюцією підходів до ведення бізнесу в секторі тваринництва. Проведено компаративне оцінювання інноваційних цифрових інструментів підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва, до яких віднесено такі: аналіз великих даних (Big Data); блокчейн-технології; інформаційно-аналітичний контроль ветеринарно-санітарного стану підприємства та тварин; цифрова трансформація логістичних маршрутів у процесі виробництва продукції тваринництва; технології штучного інтелекту; Інтернет речей (IoT); технології автоматизації й роботизації виробництва; автоматизовані системи спостереження за тваринами та управління стадом; машинне навчання (Machine Learning); нейронні мережі. Визначено негативні та позитивні аспекти впливу використання інноваційних цифрових технологій на конкурентоспроможність підприємств тваринництва та продукції тваринництва.

Окремо проведено ідентифікацію ключових проблем України у сфері запровадження й використання цифрових технологій у тваринництві, зокрема виділено такі: неготовність компаній використовувати цифрові продукти; нерозуміння власниками та менеджерами важливості цифрових технологій; дефіцит фінансових ресурсів для запровадження й використання цифрових продуктів; відсутність підготовлених менеджерів та персоналу; відсутність підтримки держави та місцевих органів влади; відставання України за Індексом цифрової конкурентоспроможності; відсутність розроблених стратегій цифровізації тваринництва на макро- (держава), мезо- (регіон та галузь), мікро- (окремі підприємства) рівнях.

На основі визначення ключових проблем щодо запровадження й використання цифрових технологій у тваринництві було розроблено та запропоновано для використання три алгоритми розроблення та запровадження стратегії цифровізації у тваринництві з метою підвищення конкурентоспроможності продукції на макро-, мезо-, мікрорівнях.

Виявлено детермінанти впливу на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні та запропоновано таку їх класифікацію.

1. Макродетермінанти (МА), що мають вплив на рівні держави: економічний розвиток (МА 1); зовнішня торгівля (МА 2); законодавчо-нормативне регулювання (МА 3); політичний розвиток (МА 4); соціальний розвиток (МА 5); кліматичні (екологічні) умови (МА 6); валютний потенціал (МА 7); ресурсний потенціал (МА 8); інноваційна активність (МА 9).

2. Мезодетермінанти (МЕ), що мають вплив на рівні галузі та ринку: пропозиція (МЕ 1); попит (МЕ 2); пропорційність ринку (МЕ 3); ділова активність (МЕ 4); ринковий потенціал (МЕ 5); конкурентна боротьба (МЕ 6); ресурси (МЕ 7); торгівля, зокрема експортно-імпорتنі операції (МЕ 8); інноваційна активність (МЕ 9); державне регулювання (МЕ 10).

3. Мікродетермінанти (МІ), що мають вплив на рівні окремих підприємств-виробників продукції: розвиток підприємств (МІ 1); технічний розвиток та потенціал (МІ 2); фінансовий розвиток та потенціал (МІ 3); виробничий розвиток та потенціал (МІ 4); інформаційний розвиток та потенціал (МІ 5); розвиток персоналу та трудовий потенціал (МІ 6); адаптація

до державного впливу (МІ 7); соціальна відповідальність (МІ 8); інноваційна активність (МІ 9).

Проведено оцінювання впливу виявлених детермінант на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні (негативний, нейтральний, позитивний), а також аналіз динаміки світового (С) і національних (У) ринків продукції тваринництва (м'ясо (м), молоко та молочні продукти (мо), яйця та продукти з яєць (я)) та коефіцієнтів конкурентоспроможності (К) національних ринків продукції тваринництва у 2012–2023 роках.

Підсумовуючи проведене дослідження та використовуючи дані щодо аналізу світових та національних ринків продукції тваринництва, можливо зробити аналіз динаміки світового (С) і національних (Польща (П), Україна (У)) ринків продукції тваринництва (м'ясо (м), молоко та молочні продукти (мо), яйця та продукти з яєць (я)) та коефіцієнтів відносної експортної конкурентоспроможності (RXA) національних ринків (П, У) продукції тваринництва у 2012–2023 роках (табл. 5). Відзначаємо, що для порівняльного аналізу було взято ринки продукції тваринництва Польщі, як країни ЄС, що найбільш динамічно розвивала тваринництво у період дослідження. При цьому для розрахунку коефіцієнтів відносної експортної конкурентоспроможності використовувалася формула розрахунку, що була запропонована українськими вченими:

$$RXA_{ij} = \frac{\frac{X_{ij}}{\sum_{l, l \neq j} X_{il}}}{\frac{\sum_{k, k \neq i} X_{kj}}{\sum_{k, k \neq i, l \neq j} \sum X_{kl}}}, \quad (1)$$

де RXA – коефіцієнт відносної експортної конкурентоспроможності; X – експорт, i та k – види продукції тваринництва (м'ясо (м), молоко та молочні продукти (мо), яйця та продукти з яєць (я)); j та l – країни (Польща, Україна).

Проведений аналіз дозволяє відзначити швидке зростання у період дослідження коефіцієнту відносної експортної конкурентоспроможності м'яса та продуктів з м'яса України (+0,30), що вказує на зростання конкурентоспроможності українського м'яса на експортних ринках, насамперед, курятини. З іншої сторони коефіцієнт відносної експортної конкурентоспроможності м'яса та продуктів з м'яса Польщі весь період дослідження був більше коефіцієнта відносної експортної конкурентоспроможності м'яса та продуктів з м'яса України, що вказує на проблеми українського м'яса на експортних ринках, які досить успішно вирішуються, враховуючи зниження розриву між коефіцієнтом Польщі та України (зменшення розриву за період дослідження з 0,31 у 2012 році до 0,16 у 2023 році).

Відзначаємо значні проблеми у період дослідження з конкурентоспроможністю українських молока та молочних продуктів на експортних ринках, оскільки коефіцієнт відносної експортної конкурентоспроможності зменшився на 0,09 і став менше коефіцієнта відносної експортної конкурентоспроможності Польщі. Водночас, у 2012 році коефіцієнт відносної експортної конкурентоспроможності української молочної продукції був більше коефіцієнта відносної експортної конкурентоспроможності польської молочної продукції.

Проблеми з конкурентоспроможністю на експортних ринках є і в українських яєць та продуктів з яєць, оскільки коефіцієнт відносної експортної конкурентоспроможності за період дослідження зменшився на 0,08. Відзначаємо менші значення коефіцієнта відносної експортної конкурентоспроможності на польські яйця та продукти з яєць весь період дослідження, що вказує на додаткові конкурентні можливості для української продукції тваринництва на експортних ринках.

Таблиця 5

**Аналіз динаміки світового і національних ринків продукції тваринництва (Україна та Польща)
та коефіцієнтів відносної експортної конкурентоспроможності національних ринків продукції тваринництва у 2012–2023 роках**

Рік	Сз (млн т)	Пз (млн т)	Уз (млн т)	См (млн т)	Пм (млн т)	Ум (млн т)	Смо (млн т)	Пмо (млн т)	Умо (млн т)	Ся (млн т)	Пя (млн т)	Уя (млн т)	RXA мП	RXA мУ	RXA моП	RXA моУ	RXA яП	RXA яУ
2012	1500,14	17,06	14,75	348,47	3,85	2,26	1067,80	12,68	11,38	83,87	0,53	1,11	0,97	0,66	1,04	1,08	0,55	1,35
2013	1504,31	17,18	15,07	315,60	3,88	2,44	1102,69	12,74	11,49	86,02	0,56	1,14	1,08	0,77	1,01	1,04	0,57	1,33
Абс. відх.	4,17	0,12	0,32	-32,87	0,03	0,18	34,89	0,06	0,11	2,15	0,03	0,03	0,11	0,11	-0,03	-0,04	0,02	-0,02
2015	1587,58	18,00	13,98	328,55	4,17	2,38	1167,74	13,25	10,62	91,29	0,58	0,98	1,12	0,82	1,00	1,03	0,56	1,22
Абс. відх.	35,07	0,43	-0,70	6,76	0,17	-0,03	25,66	0,25	-0,51	2,65	0,01	-0,16	0,02	0,03	-0,01	0,00	-0,01	-0,14
2016	1614,07	18,10	13,64	331,25	4,26	2,38	1188,68	13,25	10,38	94,14	0,59	0,88	1,15	0,85	0,99	1,03	0,56	1,11
Абс. відх.	26,49	0,10	-0,34	2,70	0,09	0,00	20,94	0,00	-0,24	2,85	0,01	-0,10	0,03	0,03	-0,01	0,00	0,00	-0,11
2017	1662,97	18,23	13,79	337,53	4,32	2,37	1225,88	13,31	10,52	99,56	0,60	0,90	1,17	0,85	0,99	1,04	0,55	1,09
Абс. відх.	48,90	0,13	0,15	6,28	0,06	-0,01	37,20	0,06	0,14	5,42	0,01	0,02	0,02	0,00	0,00	0,01	-0,01	-0,02
2018	1703,27	20,01	13,36	343,17	5,22	2,36	1262,01	14,18	10,06	98,09	0,61	0,94	1,30	0,88	0,96	1,02	0,53	1,22
Абс. відх.	40,30	1,78	-0,43	5,64	0,90	-0,01	36,13	0,87	-0,46	-1,47	0,01	0,04	0,13	0,03	-0,03	-0,02	-0,02	0,13
2019	1737,68	20,26	13,12	340,00	5,13	2,49	1295,40	14,51	9,66	102,28	0,62	0,97	1,30	0,97	0,96	0,99	0,52	1,26
Абс. відх.	34,41	0,25	-0,24	-3,17	-0,09	0,13	33,39	0,33	-0,40	4,19	0,01	0,03	0,00	0,09	0,00	-0,03	-0,01	0,03
2020	1788,07	20,71	12,68	338,70	5,25	2,48	1343,82	14,83	9,26	105,55	0,63	0,94	1,34	1,03	0,95	0,97	0,51	1,26
Абс. відх.	50,39	0,45	-0,44	-1,30	0,12	-0,01	48,42	0,32	-0,40	3,27	0,01	-0,03	0,04	0,06	-0,01	-0,02	-0,01	0,00
2021	1770,89	20,58	11,97	352,13	5,08	2,44	1314,36	14,89	8,71	104,40	0,61	0,82	1,24	1,03	0,97	0,98	0,50	1,16
Абс. відх.	-17,18	-0,13	-0,71	13,43	-0,17	-0,04	-29,46	0,06	-0,55	-1,15	-0,02	-0,12	-0,10	0,00	0,02	0,01	-0,01	-0,09
2022	1861,37	21,17	9,82	406,90	5,29	1,98	1348,26	15,24	7,13	106,21	0,64	0,71	1,14	0,92	0,99	1,00	0,53	1,27
Абс. відх.	90,48	0,59	-2,15	54,77	0,21	-0,46	33,90	0,35	-1,58	1,81	0,03	-0,11	-0,10	-0,11	0,02	0,02	0,03	0,11
2023	1902,90	22,01	10,16	417,37	5,42	2,14	1377,37	15,88	7,29	108,16	0,71	0,73	1,12	0,96	1,00	0,99	0,56	1,27
Абс. відх.	41,53	0,84	0,34	10,47	0,13	0,16	29,11	0,64	0,16	1,95	0,07	0,02	-0,02	0,04	0,01	-0,01	0,03	0,00
2012–2023 роки																		
Абс. відх.	402,76	4,95	-4,59	68,90	1,57	-0,12	309,57	3,20	-4,09	24,29	0,18	-0,38	0,15	0,30	-0,04	-0,09	0,01	-0,08

На основі оцінювання впливу виявлених детермінант на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні та використання системної динаміки було розроблено модель формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва, що враховує конкурентоспроможність продукції, конкурентоспроможність окремих підприємств, конкурентоспроможність галузі та конкурентоспроможність країни (рис. 7).

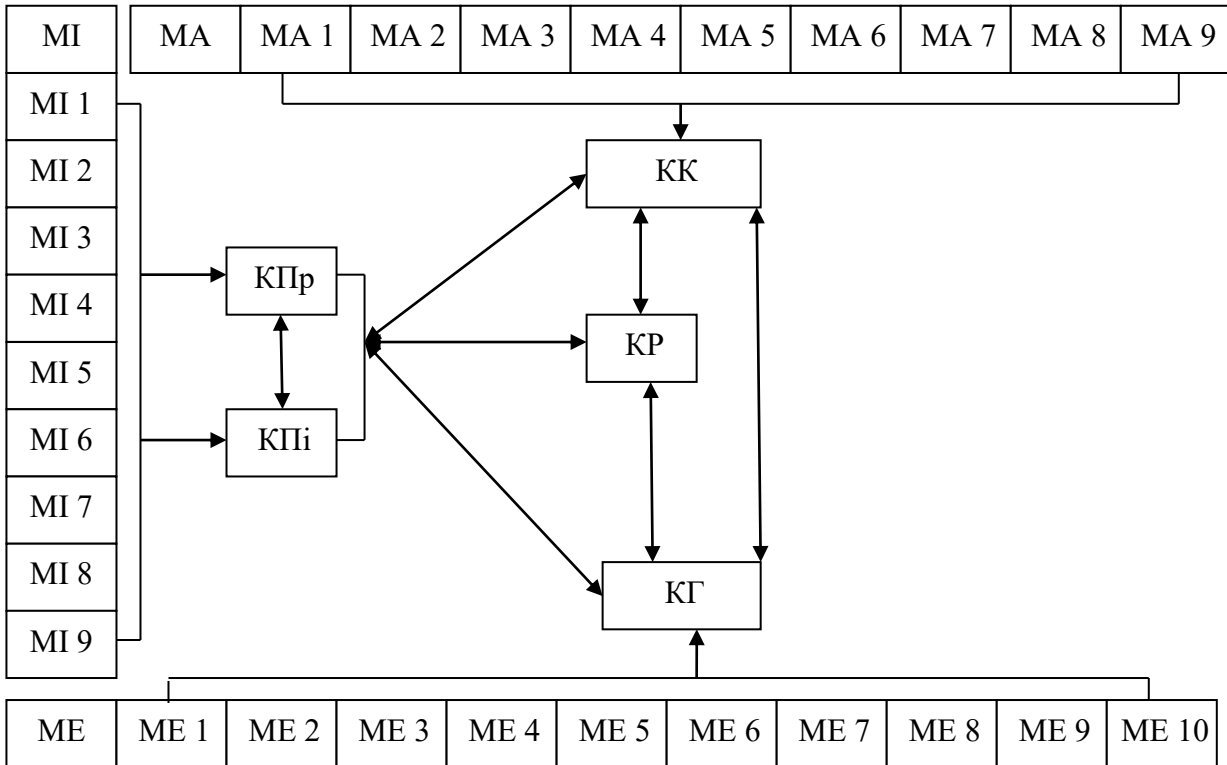

Рис. 7. Модель формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва

У моделі формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва детермінанти представлено за групами (макродетермінанти (МА), мезодетермінанти (МЕ), мікродетермінанти (МІ)) та номером у групі детермінант, КПр – конкурентоспроможність продукції тваринництва, КПі – конкурентоспроможність окремого підприємства тваринництва, КГ – конкурентоспроможність галузі тваринництва, КК – конкурентоспроможність країни, КР – кон'юнктура ринку продукції тваринництва. Відмічаємо взаємозв'язок та взаємний вплив усіх складових моделі. Окремо було наведено схему концептуальної структури формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва, яка ґрунтується на конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Оцінено рівень та якість державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні в умовах економічних викликів на основі використання показників ОЕСР (Сукупна підтримка (Total support estimate – TSE); Пряма підтримка виробників (Producer support estimate – PSE); Підтримка споживачів (Consumer support estimate – CSE); Загальна підтримка послуг (General services support estimate – GSSE); Захист виробника (Producer protection – PP)) та СОТ («зелена», «жовта» та «синя» скриньки). Розроблено матрицю формування моделі державної підтримки конкурентоспроможності агропродукції (GSCAP), зокрема тваринництва (рис. 8).

Додатково було наведено кортежний запис моделі державної підтримки конкурентоспроможності агропродукції, зокрема продукції тваринництва, що діє в Україні ($GSCAP = \langle TSE+/-, PSE+, CSE-, GSSE++, PP+ \rangle$) та розроблено нову модель державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні (GSCHP) з метою підвищення

стійкості сектору тваринництва економічним викликам (GSCHP = <TSE++, PSE+, CSE0, GSSE++, PP+>).

TSE				PP
TSE-	TSE+/-	TSE+	TSE++	
PSE		CSE		PP-
PSE-		CSE+		PP0
PSE+		CSE0		PP+
PSE++		CSE-		PP++

Рис. 8. Матриця формування моделі державної підтримки конкурентоспроможності агропродукції, зокрема тваринництва

На основі даних Міністерства аграрної політики та продовольства України розкрито напрями державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва у країні, до яких віднесено: 1. Спеціальну підтримку галузі тваринництва, яка з 2020 року отримала назву «Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільгосп-продукції»: 1.1. Спеціальна бюджетна дотація на наявні бджолосім'ї; 1.2. Спеціальна бюджетна дотація на приріст поголів'я корів власного відтворення; 1.3. Спеціальна бюджетна дотація на утримання кізочок, конематок, ярок, вівцематок; 1.4. Часткова компенсація вартості будівництва та/або реконструкції тваринницьких ферм і комплексів; 1.5. Часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, бджіл, сперми та ембріонів. 2. Грантову підтримку бізнесу: грант на власну справу; грант на виробництво переробної промисловості; грант для ветеранів та членів їх сімей. 3. Надання кредитів фермерським господарствам за програмою «Доступні кредити 5–7–9 %». 4. Надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізми доплати на користь застрахованих осіб (ЄСВ). 5. Фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів. 6. Фінансову підтримку розвитку фермерських господарств, куди відносять: 6.1. Спеціальну бюджетну дотацію на утримування корів молочного напрямку продуктивності для фермерських господарств, у власності яких перебуває від п'яти корів; 6.2. Фінансову підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на придбання вітчизняного обкладання (до 70 % вартості, не більше 3 млн грн); 6.3. Часткову компенсацію вартості придбаної сільгосптехніки та обладнання вітчизняного виробництва за визначеним Мінагрополітики України переліком техніки і обладнання в розмірі 25 % від вартості (для фермерських господарств додатково 15 %); 6.4. Часткову компенсацію витрат, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами.

У дослідженні було запропоновано низку напрямів реформування державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні:

1. Розроблення та запровадження стратегії підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції тваринництва на національному, міжнародних та світовому ринках з урахуванням диспаратетів, що діють на цих ринках, і економічних викликів.

2. Трансформація підтримки з урахуванням побудови моделі зеленої циркулярної економіки в Україні.

3. Забезпечення національної, економічної та продовольчої безпеки країни.

4. Виважена імплементація закордонного досвіду державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

5. Акцент у підтримці на показник GSSE ОЕСР та «зелену» скриньку СОТ із дотриманням зобов'язань Уругвайського раунду перемовин.

6. Зміщення акцентів на інноваційні розробки та інноваційний розвиток, а також запровадження цифрових технологій у виробництво продукції тваринництва.

7. Розвиток соціально орієнтованих та соціальних підприємств – виробників продукції тваринництва.

8. Розроблення та запровадження адекватних методик оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному, міжнародних та світовому ринках збуту з урахування диспаритетів, що діють на цих ринках, і економічних викликів.

9. Формування ефективної, адресної та інклюзивної державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва.

10. Усунення диспаритетів під час виробництва та збуту продукції тваринництва з акцентом на підтримці малих фермерських господарств та нарощуванні експорту.

11. Забезпечення додаткових конкурентних переваг національним виробникам продукції тваринництва на національному, міжнародних та світовому ринках збуту з урахування диспаритетів, що діють на цих ринках, і економічних викликів.

У п'ятому розділі «**Концептуальні засади оптимізації формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів**» запропоновано шляхи трансформації формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах розвитку циркулярної зеленої економіки, розроблено методику оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках, визначено напрями стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів.

Доведено необхідність переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку (ЦЗМР) в межах оптимального формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів. На основі оцінювання світової, міжнародної та національної економічних систем щодо переходу на циркулярну зелену модель, яка базується на використанні Глобального індексу зеленої економіки (The Global Green Economy Index – GGGI), було визначено переваги та недоліки переходу на циркулярну зелену модель розвитку на макро- (національна економіка), мезо – (галузева та регіональна економіка) та мікро- (економіка окремих підприємств та домашніх господарств) рівнях функціонування економічних систем.

На основі компаративного оцінювання моделей розвитку підприємств тваринництва (індустріальна лінійна традиційна модель та циркулярна зелена модель) у межах формування конкурентоспроможності продукції за параметрами внутрішнього й зовнішнього середовищ було визначено, що перехід на циркулярну зелену модель розвитку містить стратегічні конкурентні переваги щодо формування конкурентоспроможності продукції підприємств тваринництва в Україні і значні можливості щодо виходу на нові ринки збуту, передусім, економічно розвинутих країн.

Окремо було визначено напрями трансформації складових формування конкурентоспроможності продукції для підприємств тваринництва в Україні (місія, мета, завдання, напрям, принципи, концепція, підхід), а також запропоновано низку заходів, які необхідно реалізувати українським підприємствам тваринництва в процесі переходу на циркулярну зелену модель розвитку у контексті трансформації формування конкурентоспроможності власної продукції. 1. Лобіювання імплементації закордонного досвіду щодо переходу на циркулярну зелену модель розвитку. 2. Перехід на один із циклів циркулярності в межах здійснення виробничо-господарської діяльності: замикання ресурсних циклів; уповільнення циклів ресурсів і потоків матеріалів; звуження ресурсних циклів. 3. Збільшення цифровізації управлінських та виробничих процесів. Перехід від аналогових до оцифрованих або цифрових підприємств. 4. Збільшення обсягів використання відходів та їх переробки, зокрема через розширення потужностей альтернативної енергетики, а також активізації продажу відходів для юридичних і фізичних осіб. 5. Трансформацію стратегій розвитку підприємств із урахуванням переходу на циркулярну зелену модель та стратегії розвитку сільського господарства й сільських територій в Україні на період до 2030 року. 6. Трансформацію конкурентних стратегій підприємств та продуктів із урахуванням переходу на циркулярну зелену модель розвитку. 7. Розширення можливостей отримання додаткових доходів і прибутків через розвиток альтернативних каналів просування продукції. 8. Нарощування темпів просування продукції та підприємств через Інтернет

та соціальні мережі. 9. Збільшення соціальної складової у просуванні продукції через нарощування рівня корпоративної соціальної відповідальності. 10. Формування та нарощування сукупності лояльних до продукції підприємства споживачів. 11. Навчання та підготовка/перепідготовка персоналу щодо переходу на циркулярну зелену модель розвитку. 12. Нарощування інноваційної активності та оптимізація виробничих, господарських, комерційних та управлінських процесів на підприємстві загалом і в окремих його підрозділах зокрема. 13. Активізація залучення до виробничої, господарської, комерційної та управлінської діяльності підприємства споживачів, постачальників та партнерів. 14. Збільшення прозорості компанії та процесів виробництва і збуту продукції для споживачів, постачальників та партнерів. 15. Формування адекватних методик оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках, зокрема в межах переходу на циркулярну зелену модель розвитку.

Наголошено, що перехід українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку має бути поєднаний з адаптацією та інтеграцією продукції тваринництва України до ринку продукції тваринництва Європейського Союзу. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, підписана у 2014 році, стала ключовим кроком у процесі інтеграції України до європейського економічного простору. Україна зобов'язалася адаптувати свій ринок продукції тваринного походження до стандартів Європейського зеленого курсу, що забезпечить конкурентоспроможність українських виробників, сприятиме збільшенню обсягів експорту та відкриє доступ до нових ринків (табл. 6).

Для цього було розроблено сукупність векторів адаптації та інтеграції ринку продукції тваринництва України до ринку продукції тваринництва Європейського Союзу, яка базується на запровадженні регламентів ЄС у сфері виробництва продукції тваринництва, що визначило науковою новизною дослідження Дотримання екологічних і санітарних регламентів ЄС дозволить покращити якість та безпечність продукції, зменшити вплив аграрного сектору на довкілля та сприятиме інтеграції України у світову систему безпечності харчових продуктів. Запровадження регламентів Європейського Союзу у сфері виробництва продукції тваринництва є важливим напрямом наукового дослідження, що охоплює питання модернізації підприємств відповідно до принципів циркулярної економіки та екологічних стандартів ЄС. Важливим аспектом є також формування експортної стратегії України у сфері тваринництва з урахуванням європейських регламентів, що сприятиме інтеграції до європейського економічного простору та забезпеченню конкурентоспроможності української продукції на міжнародному ринку.

Розроблено та запропоновано для використання методик оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках, яка враховує такі складові: оцінювання за матричним методом на основі використання «матриці Нільсена»; проведення порівняння з обраними продуктами-аналогами або продуктами-замінниками; оцінювання в матриці необхідно здійснювати за блоками оцінювання (груповими критеріями): держава, ринок, галузь, регіон, підприємство, продукція; ринок, на якому буде конкурувати продукція: світовий, міжнародні, національний; кожен блок оцінювання (груповий критерій) буде охоплювати визначену кількість ключових одиничних критеріїв, які можна змінювати; рівень цифровізації за кожним блоком та його вплив на конкурентоспроможність продукції тваринництва; рівень переходу на циркулярну зелену модель розвитку; питому вагу групових критеріїв (продукція – 0,30; підприємство – 0,30; держава, ринок, галузь, регіон по 0,10); проведення оцінювання конкурентоспроможності за груповим та одиничним критеріями за 100-бальною шкалою оцінювання, де оцінювання буде таким: 0–25 – аутсайдер – критичні проблеми з критерієм, що вимагає концентрації на їх усуненні або нівелюванні впливу на конкурентоспроможність продукції; 26–50 – наявність значних проблем із критерієм, що вимагають уваги та розв'язання; 51–75 – відсутність проблем; 76–100 – лідер за критерієм; загальне оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на визначеному ринку, згідно з методикою буде

здійснюватися також за 100-бальним оцінюванням: 0–25 – аутсайдер (рекомендовано піти з ринку); 26–50 – проблеми з конкурентоспроможністю (рекомендовано піти з ринку або критично змінити підходи до формування і забезпечення конкурентоспроможності продукції); 51–75 – достатній рівень конкурентоспроможності (рекомендовано сконцентруватися на захисті конкурентних позицій або перейти в лідери ринку); 76–100 – лідер ринку (рекомендовано сконцентруватися на захисті конкурентних позицій та розширенні ринку або на захопленні більшої частки ринку).

Таблиця 6

Сукупність векторів адаптації та інтеграції ринку продукції тваринництва України до ринку продукції тваринництва ЄС

Сфера	Вектор
Управління	Адаптація до управлінських вимог ЄС у сфері тваринництва. Підвищення кваліфікації управлінського персоналу на основі вимог ЄС. Цифровізація процесів управління. Підвищення швидкості реакції на економічні виклики. Урахування розвитку ринку продукції тваринництва в Україні
Виробництво	Запровадження регламентів ЄС у сфері виробництва продукції тваринництва, зокрема органічного (686-692/2020; 1804/1999; 1099/2009; 853/2004). Цифровізація процесів виробництва. Збільшення інноваційності виробництва за рахунок використання методу «step by step»
Фінанси	Залучення фінансових ресурсів через грантові програми ЄС. Вихід на ринки капіталу ЄС. Використання FinTech, зокрема неокредитних організацій. Пошук альтернативних джерел фінансування бізнесу
Маркетинг	Врахування потреб та вимог споживачів ЄС. Використання стратегії «блакитного океану» на ринках ЄС. Визначення національної унікальності українських продуктів та отримання унікальних конкурентних переваг. Налагодження діалогу зі споживачами, зокрема через соціальні мережі
Персонал	Підвищення швидкості реакції на економічні виклики. Підвищення кваліфікації персоналу на основі вимог ЄС. Формування ефективних систем стимулювання персоналу на основі європейських практик
Екологія	Запровадження регламентів ЄС у сфері виробництва продукції тваринництва, зокрема органічного (676/1991; 43/1992; 31/1999; 18/2001; 42/2001; 1829-1830/2003; 1946/2003; 4/2003; 35/2003; 641/2004; 50/2008; 98/2008; 41/2009; 75/2010; 92/2011). Запровадження цифрових технологій в межах підвищення екологічності виробництва. Запровадження інновацій в межах підвищення екологічності виробництва
Законодавчо-нормативна база	Імплементация регламентів ЄС у сфері тваринництва в законодавчо-нормативній базі країни та внутрішніх нормативних документах підприємств тваринництва
Соціальна відповідальність	Розширення та удосконалення рівня соціальної взаємодії підприємств тваринництва з персоналом на основі імплементация досвіду ЄС. Розширення соціальної відповідальності підприємств тваринництва з зовнішніми контрагентами з акцентом на територіальні громади та екологічні проекти. Підвищення соціальної активності у контексті отримання нових конкурентних переваг на ринках ЄС. Побудова рівноправного діалогу з державними органами, місцевими громадами, споживачами, постачальниками та іншими учасниками ринку

До кожного групового критерію оцінювання запропоновано сукупність ключових одиничних критеріїв оцінювання (табл. 7).

При цьому запропоновано для оцінювання конкурентоспроможності підприємств тваринництва використовувати методику вчених, що ґрунтується на формулі:

$$KKП = 0,25EP + 0,25FP + 0,25EZ + 0,25KT, \quad (2)$$

де *KKП* – коефіцієнт конкурентоспроможності підприємства тваринництва; *EP* – значення критерію ефективності виробничої діяльності. Вона містить такі компоненти: відносний показник витрат на одиницю продукції, відносний показник фондівддачі, рентабельність виробництва товару, показник продуктивності праці; *FP* – значення критерію фінансового

положення підприємства. Вона містить такі складники: коефіцієнт автономії, коефіцієнт платоспроможності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт обіговості обігових засобів; *ЕЗ* – значення критерію ефективності організації збуту та просування продукції тваринництва. Вона охоплює такі компоненти: рентабельність продаж, коефіцієнт затовареності готовою продукцією, коефіцієнт завантаженості виробничих потужностей, коефіцієнт ефективності реклами та засобів стимулювання збуту; *КТ* – значення критерію конкурентоспроможності продукції тваринництва, що виготовляється підприємством. Включає: якість товару, ліквідність, ціну. Розкрито необхідність використання методу нейронних мереж у межах стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів (рис. 9).

Таблиця 7

**Оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва
на національному та світовому ринках за груповими критеріями
«Держава», «Ринок», «Галузь», «Регіон», «Підприємство», «Продукція»**

Критерій конкурентоспроможності	ВГК	Критерій конкурентоспроможності	ВГК
Груповий критерій «Держава»	0,10	Груповий критерій «Ринок»	0,10
Одиничні критерії:		Одиничні критерії:	
1. Конкурентоспроможність держави	0,10	1. Рівень конкуренції на ринку	0,10
2. Законодавча база	0,10	2. Рівень концентрації ринку	0,10
3. Підтримка підприємств тваринництва	0,10	3. Обмеження	0,10
4. Корупція	0,10	4. Корупція	0,10
5. Тіньова економіка	0,10	5. Тіньова економіка	0,10
6. Розвиток інститутів	0,10	6. Розміри ринку	0,10
7. Інвестиції	0,10	7. Інвестиції	0,10
8. Інновації	0,10	8. Інновації	0,10
9. Цифровізація	0,10	9. Цифровізація	0,10
10. Циркулярна зелена модель розвитку	0,10	10. Циркулярна зелена модель розвитку	0,10
Груповий критерій «Галузь»	0,10	Груповий критерій «Регіон»	0,10
Одиничні критерії:		Одиничні критерії:	
1. Конкурентоспроможність галузі	0,10	1. Конкурентоспроможність регіону	0,10
2. Нормативна база	0,10	2. Нормативна база	0,10
3. Підтримка підприємств тваринництва	0,10	3. Підтримка підприємств тваринництва	0,10
4. Корупція	0,10	4. Корупція	0,10
5. Тіньова економіка	0,10	5. Тіньова економіка	0,10
6. Розвиток інститутів	0,10	6. Розвиток інститутів	0,10
7. Інвестиції	0,10	7. Інвестиції	0,10
8. Інновації	0,10	8. Інновації	0,10
9. Цифровізація	0,10	9. Цифровізація	0,10
10. Циркулярна зелена модель розвитку	0,10	10. Циркулярна зелена модель розвитку	0,10
Груповий критерій «Підприємство»	0,30	Груповий критерій «Продукція»	0,30
Одиничні критерії:		Одиничні критерії:	
1. Конкурентоспроможність підприємства	0,30	1. Ціна	0,30
2. Частка підприємства на ринку	0,30	2. Якість	0,30
3. Фінансовий стан підприємства	0,30	3. Канали просування	0,30
4. Якість та рівень управління	0,30	4. Смакові якості	0,30
5. Операційна діяльність	0,30	5. Відповідність вподобанням споживачів	0,30
6. Персонал	0,30	6. Пакування та фасування	0,30
7. Маркетинг	0,30	7. Маркетингове супроводження	0,30
8. Інновації	0,30	8. Інновації	0,30
9. Цифровізація	0,30	9. Цифровізація	0,30
10. Циркулярна зелена модель розвитку	0,30	10. Циркулярна зелена модель розвитку	0,30

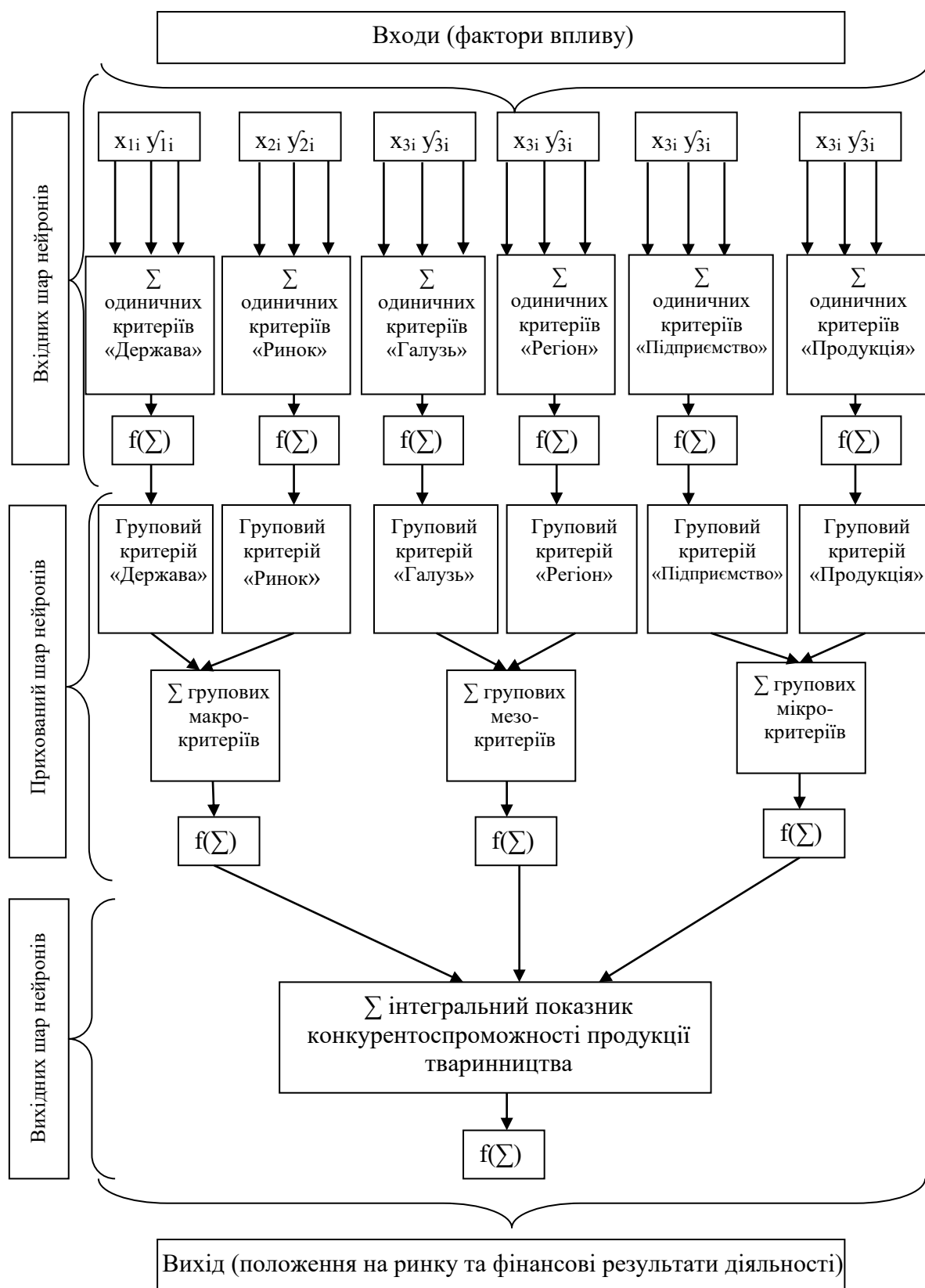

Рис. 9. Архітектура нейронної мережі стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів

При цьому метод нейронних мереж було адаптовано для формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва та визначення таких показників.

1. Інтегрального показника конкурентоспроможності продукції тваринництва (ІС):

$$ІС = \sum_{j=1}^m GI_j \quad (3)$$

де GI – це групові критерії конкурентоспроможності продукції тваринництва для прихованого шару нейронів, які будуть розраховуватися за формулою (2); j – кількість групових критеріїв ($1 \dots m$); у нашому випадку їх 6.

$$GI_j = \sum_{i=1}^n q_i * \gamma_i \quad (4)$$

де q – значення одиничного критерію, що розраховується за формулою (3); i – кількість одиничних критеріїв ($1 \dots n$); у нашому випадку їх 10; γ – синапси, що визначають силу зв'язку вхідного вектора (фактора, критерію) з нейроном (питома вага в діапазоні від 0 до 1).

$$q_i = \frac{p_i}{p_{i100}} \quad (5)$$

де p_i – величина i -го критерію для продукції тваринництва; p_{i100} – величина i -го критерію для продукції тваринництва, що береться за основу порівняння і дорівнює 100 балам.

2. Порівняльного показника конкурентоспроможності продукції тваринництва (СІС):

$$СІС = \frac{ІС_{op}}{ІС_{pc}} \quad (6)$$

де $ІС_{op}$ – продукція тваринництва підприємства, яке оцінює та здійснює стратегічне забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів; $ІС_{pc}$ – продукція тваринництва-конкурент.

Якщо $СІС > 1$, то стратегічне забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів здійснюється правильно. Якщо $СІС < 1$, то стратегічне забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів здійснюється з помилками та потребує внесення змін і відповідних управлінських впливів.

На основі розробленої методики та адаптованого методу нейронних мереж було проведено оцінювання сучасного та потенційного рівнів стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (м'ясо та продукти з м'яса; молоко та молочні продукти; яйця та продукти з яєць) в Україні на макрорівні, де основою для порівняння виступили країни-лідери на ринках продукції тваринництва, передусім, Польща.

Доведено, що Україна потребує продовження та нарощування зусиль щодо стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності власної продукції тваринництва у довгостроковому періоді за рахунок розроблення комплексу стратегічних оптимізаційних заходів на всіх рівнях функціонування національної економічної системи (державна, ринки, галузь, регіони, підприємства, продукція), де особливу увагу варто приділити переходу на циркулярну зелену модель розвитку.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і розв'язання наукової проблеми удосконалення відомих та розроблення нових теоретико-методологічних підходів до формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів з урахуванням теоретичних розробок українських та закордонних вчених, світової та української практики, проблематики впливу цифровізації та переходу на циркулярну зелену модель розвитку.

За результатами проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. Дослідження еволюції теоретичних поглядів на конкуренцію, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність аграрного сектору економіки і тваринництва

в закордонній та українській економічній науці, а також проведення компаративного оцінювання наукових розробок щодо конкурентоспроможності на різних рівнях функціонування економічних систем дало змогу виявити необхідність розроблення нових наукових підходів до формування конкурентоспроможності продукції тваринництва з урахуванням впливу економічних викликів.

2. На основі дослідження історичної хронології розвитку підходів до визначення сутності терміну «конкуренція», визначення головних ознак конкуренції, використання методу семантичного трикутника Фреге, використання літературного аналізу було запропоновано визначення термінів «конкуренція», «конкуренція в агросекторі», «конкуренція у тваринництві», «конкурентні переваги», «конкурентоздатність», «конкурентоспроможність», «конкурентоспроможність у агросекторі» та «конкурентоспроможність у тваринництві». У результаті застосування абстрактно-логічного аналізу виявлено зв'язок між термінами «конкуренція», «конкурентні переваги», «конкурентоздатність» та «конкурентоспроможність». Подано теоретичну характеристику формування конкурентоспроможності тваринництва на мезо- та мікрорівнях.

3. На основі використання методів семантичного трикутника Фреге, а також проведення літературного аналізу було визначено сутність термінів «конкурентоспроможність продукції», «конкурентоспроможність продукції тваринництва», а також визначено теоретичні особливості формування та забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва. За допомогою використання модифікованої піраміди Х. Траболда було виділено чотири ієрархічні рівні забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва, фактори впливу на макро-, мезо-, макрорівнях, ознаки, конкурентні переваги, параметри (критерії), чинники формування.

4. Дослідження наукового забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів дало змогу визначити мету, завдання, напрями, принципи, концепції, підходи, механізм. Особлива увага була приділена складанню системної карти формування конкурентоспроможності продукції тваринництва на основі методики А. Дреш, Д. С. Коллатто, Д. П. Ласерди.

5. У межах дослідження методологічних основ формування конкурентоспроможності продукції тваринництва було визначено місце формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в управлінській системі підприємств тваринництва, проведено компаративне оцінювання способів формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), розроблено матрицю конкурентних стратегій для формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва), а також удосконалено процедуру розроблення та запровадження підприємством-виробником конкурентних стратегій у контексті формування конкурентоспроможності продукції (тваринництва).

6. Подано визначення термінів «оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва)», «метод оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва)» та теоретичну характеристику оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва (мета, завдання, принципи, інформаційна база). Окремо було сформовано структурно-логічну схему оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва), а також проведено порівняння методів оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва). Доведено, що для продукції тваринництва, з огляду на її особливості, більшість методів оцінювання конкурентоспроможності не підходить або потребує доопрацювання.

7. Аналіз світового, регіональних та національних (обрано провідні країни-виробники та споживачі продукції і Україну) ринків продукції тваринництва (м'ясо та продукти з м'яса, молоко та молочні продукти, яйця та продукти з яєць) дав змогу визначити ключові тренди. При цьому доведено, що українське тваринництво розвивається не в межах світових трендів та трендів, притаманних країнам-лідерам у галузі тваринництва, і має критичні проблеми (для ринку м'яса та продуктів із м'яса ці проблеми суттєві). Розкрито, що Україна за період дослідження мала три періоди зниження обсягів виробництва: криза 2014–2016 років;

пандемія 2020–2021 роки; 2022–2023 роки – війна проти російських агресорів. Доведено, що виробництво м'яса в Україні дуже повільно відновлювалося після кризи 2014–2016 років і на зростання обсягів виробництва вийшло тільки у 2019 році. У 2022 році відбулося нове падіння виробництва, що призвело до загального падіння виробництва за період дослідження на 0,12 млн т і зниження питомої ваги країни на світовому ринку м'яса на 0,14 % до 0,51 % у 2023 році.

8. Оцінювання конкуренції на світовому та національному ринках української продукції тваринництва (згідно з прийнятою національною класифікацією продукції у зовнішньоекономічній діяльності) з використанням методу бального оцінювання, а також порівняння конкурентоспроможності української продукції тваринництва з нішевими продуктами (органічна аквакультура та продукція равликівництва) дали змогу виявити значні проблеми з формуванням конкурентоспроможності. При цьому було визначено кращі конкурентні позиції української продукції тваринництва на світових ринках, особливо м'яса та субпродуктів, ніж на національному ринку, а також виявлено проблеми та низьку конкурентоспроможність усіх видів продукції тваринництва, окрім групи «М'ясо та субпродукти». Доведено, що ситуація в Україні є найбільш критичною серед всіх обраних для дослідження країн, оскільки за 12 років виробництво молока та молочних продуктів в країні знизилося на 35,94 % або 4,09 млн т. Наголошено, що виробництво молока та молочних продуктів в Україні скорочувалося під впливом трьох ключових факторів: зниження платоспроможного попиту населення; програш конкурентної боротьби на національних ринках збуту молока та молочних продуктів; програш конкурентної боротьби на закордонних ринках молока та молочних продуктів.

9. Проведене оцінювання конкуренції на ринках продукції тваринництва України (м'ясо та м'ясні продукти з поділом на ринки курятини, яловичини та свинини; молоко та молочні продукти; яйця та продукти переробки яєць) засвідчило наявність значних проблем із конкуренцією та конкурентоспроможністю українських підприємств на національному та світових (експорт) ринках. При цьому переважна більшість ринків продукції тваринництва в Україні є помірно структурованими, де значний вплив мають імпорт та приватні господарства. Проведений аналіз дозволяє відзначити швидке зростання у період дослідження коефіцієнту відносної експортної конкурентоспроможності м'яса та продуктів з м'яса України (+0,30), що вказує на зростання конкурентоспроможності українського м'яса на експортних ринках, насамперед, курятини. З іншої сторони коефіцієнт відносної експортної конкурентоспроможності м'яса та продуктів з м'яса Польщі весь період дослідження був більше коефіцієнта відносної експортної конкурентоспроможності м'яса та продуктів з м'яса України, що вказує на проблеми українського м'яса на експортних ринках, які досить успішно вирішуються, враховуючи зниження розриву між коефіцієнтом Польщі та України (зменшення розриву за період дослідження з 0,31 у 2012 році до 0,16 у 2023 році).

10. Розкрито ключове значення інноваційних цифрових інструментів у межах підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва на сучасних ринках збуту, що було спричинено еволюцією підходів до ведення бізнесу в секторі тваринництва. На основі визначення ключових проблем щодо запровадження й використання цифрових технологій у тваринництві було розроблено та запропоновано для використання три алгоритми розроблення та запровадження стратегії цифровізації у тваринництві з метою підвищення конкурентоспроможності продукції на: макро-, мезо-, мікрорівнях.

11. Оцінювання кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва на основі сформованої ієрархічної структури детермінант впливу на ринкову кон'юнктуру та конкурентоспроможність продукції тваринництва в Україні (макро-, мезо-, мікро-детермінанти), а також використання методу системної динаміки дали змогу розробити модель та схему концептуальної структури формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва.

12. Оцінювання державної підтримки агросектору, зокрема формування конкурентоспроможності продукції тваринництва за допомогою використання методик ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) та СОТ (Світової організації торгівлі) в обраній кількості держав-лідерів і наддержавних утворень (ЄС та ОЕСР) та порівняння з Україною дозволило розробити матрицю формування моделі державної підтримки конкурентоспроможності агропродукції, зокрема тваринництва, а також запропонувати для України удосконалену модель державної підтримки конкурентоспроможності (GSCHP) з метою підвищення стійкості сектору тваринництва економічним викликом. Окремо було визначено напрями реформування державної підтримки формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в Україні.

13. На основі визначення важливості, оцінювання рівня, переваг і недоліків (для країни на макро- (національна економіка), мезо- (галузева та регіональна економіка) та мікро- (економіка окремих підприємств та домашніх господарств) рівнях) переходу українських підприємств тваринництва на циркулярну зелену модель розвитку було визначено складові трансформації формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах циркулярної зеленої моделі розвитку.

14. Розроблено методику оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках, яка дає змогу здійснювати оцінювання: за матричним методом на основі використання «матриці Нільсена»; на основі бального методу та методу зваженого рейтингового оцінювання; за блоками оцінювання (групові критерії – держава, ринок, галузь, регіон, підприємство, продукція); за визначеною кількістю одиничних критеріїв (десять критеріїв), що входять до групових критеріїв оцінювання; враховувати рівень цифровізації та переходу на циркулярну зелену модель розвитку; за окремими ринками, на яких буде конкурувати продукція – світовий, міжнародні, національний (висококонкурентний, середньоконкурентний, низькоконкурентний ринок, ринок з обмеженнями); за обраними продуктами-аналогами або продуктами-замінниками (штучні та рослинні замінники продукції тваринництва).

15. Запропоновано оптимізацію стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, що ґрунтується на використанні методу нейронних мереж та розробленої авторської методики оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках. При цьому визначено архітектоніку нейронної мережі стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, а також проведено оцінювання сучасного та потенційного рівнів стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва (м'ясо та продукти з м'яса; молоко та молочні продукти; яйця та продукти з яєць) в Україні на макрорівні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у періодичних наукових виданнях,
включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України
та/або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних
Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. Paryzkyi I., **Perehuda Yu.**, Kryvobereets M., Hurina O., Glybovets V. Smart Economy in the Regions of Ukraine: Current Trends and Development Vectors. 2023. Vol. 21. *(Здобувачкою розкрито механізм реалізації стратегії інтелектуальної спеціалізації в регіональних економіках, проаналізовано стан галузевих інновацій та обґрунтовано роль у відновленні економіки та забезпеченні довгострокового інноваційного розвитку країни в рамках конкурентоспроможності).*

2. Ostrovska N., Krylov D., Pohrebniak A., **Pereguda Yu.**, Stetsiuk V. Digitalization as an Imperative of the Development of Business Processes in the Conditions of the Intensified Global Competitiveness. Revista De La Universidad Del Zulia. 2023. 3 época. Año 14. N°41.

Р. 766–783. *(Здобувачкою виявлено закономірності та взаємозв'язки впровадження цифрових технологій у бізнес-процеси, окреслено їхні можливості в умовах глобальної конкуренції, визначено основні загрози та запропоновано напрями їх усунення).*

3. Stander S., Bulkot O., Yastremska O., Sayenko V., **Pereguda Yu.** Digital transformation of the national economy of Ukraine: challenges and opportunities. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. № 2 (55). P. 333–345. *(Здобувачкою проведено дослідження особливостей інвестування в цифрові ініціативи, визначено їхній вплив на стабільність і зростання, а також обґрунтовано значущість цільових цифрових стратегій конкурентоспроможності).*

4. Vdovenko N., Shaposhnykova I., Krylov D., **Pereguda Y.**, Adamenko S., Shut S. Institutional environment of state regulation of business in the conditions of the closed cycle transformation of the national economy. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2024. № 46 (2). P. 183–189. *(Здобувачкою ідентифіковано особливості інституційного середовища державного регулювання бізнесу в Україні у контексті економіки замкнутого циклу та запропоновано механізм державного регулювання підприємництва для сприяння інноваційному розвитку та реалізації проєктів «замкнутого циклу»).*

5. Arefiev S., Zhyhlei I., Pereguda Yu., Kryvokulska N., Lushchyk M. The use of Digital Technologies to Ensure Environmental Safety in the Context of the Green Economy Development. *Revista De La Universidad Del Zulia*. 2024. 3ª época. Año15. N°42. P. 353–369. *(Здобувачкою обґрунтовано ефективність використання технологій штучного інтелекту та інформаційних логістичних систем у сільському господарстві, доведено їхню роль у вирішенні проблем виробництва, переробки, транспортування та збереження продукції).*

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України

6. Пeregуда Ю. А. Вдосконалення європейського вектора зовнішньоекономічної політики України: напрями та перспективи. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія: Економічна. Серія: Юридична*. 2021. Вип. 30. С. 111–117.

7. Пeregуда Ю. А. Засади забезпечення конкурентоспроможності з використанням потенціалу аграрного сектору економіки. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2022. Вип. 1 (91). С. 28–33.

8. Пeregуда Ю. А. Еволюція наукових поглядів на забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія: Економічна. Серія: Юридична*. 2022. Вип. 33. С. 43–50.

9. Пeregуда Ю. А. Основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія: Економічна. Серія: Юридична*. 2022. Вип. 34. С. 4–11.

10. Пeregуда Ю. Цифрові інструменти підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2022. Вип. 2 (92). С. 38–46.

11. Пeregуда Ю. А. Конкурентоспроможність продукції тваринництва в контексті сучасних викликів аграрної політики. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Вип. 2 (02).

12. Пeregуда Ю. А. Кон'юнктура українського ринку продукції тваринництва. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Серія: Економічні науки*. 2022. Вип. 3 (66). С. 39–46.

13. Пeregуда Ю. А. Оцінка конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2022. Вип. 44. С. 63–69.

14. Перегуда Ю. А. Підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах цифрової економіки. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Серія: Економічні науки. 2023. Вип. 1 (68). С. 16–23.

15. Перегуда Ю. А. Інструменти фінансового управління в задачах забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва. Економіка і регіон. 2022. № 2 (85). С. 60–67.

16. Перегуда Ю. А. Сутність та теоретична характеристика конкуренції у тваринництві. Management and Entrepreneurship: Trends of Development. 2023. Vol. 1. No. 23. P. 37–49.

17. Перегуда Ю. А. Удосконалення державної політики у сфері формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах протидії економічним викликам. Академічні візії. 2023. № 15.

18. Перегуда Ю. А. Дослідження конкурентоспроможності українського молока та молочних продуктів на національному і світовому ринках. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 52.

19. Перегуда Ю. А. Концепції конкуренції як ключова складова наукового забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. Науковий погляд: економіка та управління. 2023. № 2 (82). С. 17–23.

20. Перегуда Ю. А. Дослідження конкурентоспроможності українського м'яса та продуктів з м'яса на національному і світовому ринках. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Серія: Економічні науки. 2023. Вип. 3 (70). С. 32–37.

21. Перегуда Ю. А. Способи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва: сутність, теоретична характеристика та компаративна оцінка. Причорноморські економічні студії. 2023. Вип. 81/2023. С. 63–66.

22. Перегуда Ю. А. Євроінтеграція та актуалізація аграрної політики України в частині конкурентоспроможності продукції тваринництва. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2023. № 2 (30). С. 41–49.

23. **Перегуда Ю. А.,** Коробова Н. М. Експортно-імпортні операції на ринку продукції тваринництва в умовах економічних викликів. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія: Економічна. 2023. Вип. 38. С. 297–306. *(Здобувачкою проаналізовано структурну кризу в АПК України та зовнішньоторговельну діяльність підприємств, розроблено комплекс заходів для стимулювання експорту-імпорту продукції тваринництва на п'яти рівнях).*

24. Перегуда Ю. А. Оцінка конкурентоспроможності господарств при виробництві продукції равликових та рибних ферм через призму показників імпорту та експорту. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. № 3. С. 125–130.

25. **Перегуда Ю. А.,** Коробова Н. М. Регулювання конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах застосування цифрових інструментів маркетингу. Економіка і управління бізнесом. 2023. Vol. 14. № 2. С. 33–45. *(Здобувачкою проаналізовано ключові фактори впливу на цифровізований маркетинг продукції тваринництва та запропоновано семиетапний процес його планування й реалізації для підвищення конкурентоспроможності).*

26. Перегуда Ю. А. Оцінка конкурентоспроможності господарств у виробництві продукції тваринництва через призму показників імпорту та експорту. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. 2023. Вип. 4. С. 80–91.

27. Перегуда Ю. А. Методика оцінки конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів. Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку. 2024. № 2 (28). С. 8–19.

28. Перегуда Ю. А. Стратегічні підходи до забезпечення формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів. Наукові інновації та передові технології. Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка». 2024. № 7 (35). С. 685–697.

29. Перегуда Ю. А. Фінансовий потенціал підприємств тваринництва в аграрному секторі України: тенденції та перспективи. Актуальні питання у сучасній науці. 2024. № 8 (26). С. 121–139.

30. Перегуда Ю. А. Methodological principles and factors of effective financial activity development management enterprises livestock. Успіхи і досягнення у науці. 2024. № 6 (6). С. 687–707.

31. Перегуда Ю. А. Підвищення конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах розвитку постіндустріальної циркулярної зеленої моделі економіки. Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку. 2024. № 1 (27). С. 19–31.

32. Перегуда Ю. А. Роль інновацій у глобальній конкурентоспроможності країн та підприємств тваринництва та рослинництва. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2024. № 7.

Тези наукових доповідей

33. Перегуда Ю. А. Розвиток тваринництва в умовах сталого розвитку. Стратегія сталого розвитку України: сьогодні та перспективи: II Всеукраїнська інтернет-конференція, присвячена 30-річчю кафедри екології, технології захисту навколишнього середовища та лісового господарства Національного університету водного господарства та природокористування. Рівне, 2022. С. 131–134.

34. Perehuda Yu. The impact of uncertainty on the formation of competitive advantages of livestock products. Digitalization of the economy as a factor in the sustainable development of the state: International scientific conference, September 23–24, 2022. Riga, 2022. P. 45–51.

35. Перегуда Ю. А. Державне регулювання аграрної галузі України в умовах невизначеності. Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні: IX Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція, м. Полтава, 15 листопада 2022 року: тези доповіді. Полтава, 2022. С. 51–53.

36. Перегуда Ю. А. Діяльність підприємств тваринництва в умовах подолання сучасних викликів та досягнення сталого розвитку. Актуальні проблеми науки і практики: сталий розвиток в умовах воєнного стану: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена пам'яті д. е. н., професора Горбоноса Федора Володимировича, м. Львів, 26–27 грудня 2022 року: тези доповіді. Львів, 2022.

37. Перегуда Ю. А. Сталий розвиток підприємств тваринництва (на прикладі птахівництва). Бізнес і права людини в Україні: проблеми та рішення під час війни і повоєнного відновлення: II Всеукраїнський конкурс наукових робіт. Київ, 2023. С. 40–48.

37. Перегуда Ю. А. Нормативно-правове забезпечення діяльності підприємств аграрного сектору в умовах воєнного стану. Проблеми раціонального використання соціально-економічного, еколого-енергетичного потенціалу України та її регіонів: V Міжнародна науково-практична конференція, м. Луцьк, 15 лютого 2023 року: тези доповіді. Луцьк, 2023. С. 211–214.

39. Перегуда Ю. А. Напрями формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах глобальних економічних викликів. Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації: XX Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених, м. Тернопіль, 19 травня 2023 року: тези доповіді. Тернопіль, 2023. С. 736–740.

40. Перегуда Ю. А. Методичні підходи до формування конкурентоспроможності продукції тваринництва. Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 25 травня 2023 року: тези доповіді. Київ, С. 270–272.

41. Перегуда Ю. А. Роль тваринництва у просуванні концепції біоекономіки. Сучасні тенденції розвитку біоекономіки: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 09–10 червня 2023 року: тези доповіді. Київ, 2023. С. 97–100.

42. Перегуда Ю. А. Удосконалення стратегічного планування діяльності у тваринництві в умовах невизначеності та економічних викликів. Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: XII Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 8 вересня 2023 року: тези доповіді. Одеса, 2023. С. 259–261.

43. Перегуда Ю. А. Інноваційні цифрові інструменти підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва. Актуальні проблеми розвитку науки в контексті глобальних трансформацій інформаційного суспільства: VI Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 27–28 жовтня 2023 року: тези доповіді. Запоріжжя, 2023. С. 44–48.

44. Perehuda Yu. Sustainable development of livestock enterprises in the context of digitalization of the economy. Sustainable livestock production and animal welfare: Animal science, Kyiv, 17–18, 2023. Kyiv – Stockholm, 2023. P. 71–72.

45. Vdovenko N., **Pereguda Yu.** Development of Lives CK to Enterprises in the Context of Artificial Intelligence Technologies Application. Emerging Trends of Computational Intelligence in Business Management and Entrepreneurship: 27th FAI International Conference, Jabalpur (MP), India, 7–8 February 2024. P. 92–93. *(Здобувачкою розкрито зміст розвитку життєвого циклу підприємств у контексті застосування технологій штучного інтелекту, проаналізовано їх вплив на бізнес-процеси, адаптивність і конкурентоспроможність компаній).*

46. Перегуда Ю. А. Кон'юнктура українського ринку продукції тваринництва в умовах глобальних викликів. Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи: II Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 14–15 березня 2024 року: тези доповіді. Харків, 2024. С. 214–216.

47. Перегуда Ю. А. Розробка стратегії цифровізації як базис підвищення конкурентоспроможності української продукції тваринництва. Інноваційно-інвестиційний розвиток бізнесу в умовах економічних збурень: V Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих вчених, м. Львів, 28–29 березня 2024 року: тези доповіді. Львів, 2024. С. 63–65.

48. Перегуда Ю. А. Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах розвитку циркулярної біоекономіки. Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 29–30 березня 2024 року: тези доповіді. Київ, 2024. С. 161–164.

49. Перегуда Ю. А. Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах розвитку циркулярної економіки. Цифрова економіка і сталий розвиток: новітні тенденції у фінансах, обліку, менеджменті та соціально-поведінкових науках: IV Міжнародна науково-практична конференція, м. Берегове, 26–27 березня 2024 року: тези доповіді. Берегове, 2024. С. 431–434.

50. Перегуда Ю. А. Використання блокчейну в аграрному секторі при конкурентоспроможності виробників продукції тваринництва. Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика: VIII Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 28–29 лютого 2024 року: тези доповіді. Запоріжжя, 2024. С. 30–32.

51. Перегуда Ю. А. Умови конкуренції на ринках збуту продукції тваринництва. Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку: V Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 26–27 квітня 2024 року: тези доповіді. Запоріжжя, 2024. С. 19–21.

52. Перегуда Ю. А. Оцінка економічного впливу маркетингових цифрових кампаній на потенціал підприємств тваринництва в аграрному секторі України. Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій: VII Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 30–31 травня 2024 року: тези доповіді. Запоріжжя, 2024. С. 41–44.

53. Перегуда Ю. А. Сировинна залежність та цілі сталого розвитку в аграрній сфері. Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі: VII Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 28–29 червня 2024 року: тези доповіді. Запоріжжя, 2024. С. 33–35.

Свідоцтво на авторське право України

54. Вдовенко Н. М., Михальчишина Л. Г., **Перегида Ю. А.**, Дмитришин Р. А., Коробова Н. М. Методичні засади формування механізму диверсифікації структури галузей тваринництва через внесення доповнень до Класифікатора видів економічної діяльності у контексті зростання попиту на технології циркулярної економіки. Авторське свідоцтво № 115342 від 17.10.2022. Рішення про реєстрацію авторського права № с202204596 від 03.10.2022. Опубліковано 31.01.2023. Бюлетень № 73. Свідоцтво cr0269171022. Рішення cr0269171022.

АНОТАЦІЯ

Перегида Ю. А. Формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2025.

У дисертації подано теоретико-методологічне обґрунтування та розроблено науково-методичний інструментарій формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва в умовах економічних викликів з урахуванням теоретичних розробок українських та зарубіжних учених, світової та української практики, проблематики забезпечення конкурентоспроможності української продукції тваринництва на національних та закордонних (міжнародних, світових) ринках збуту.

У межах дослідження еволюції наукових поглядів на конкурентоспроможність аграрного сектору економіки і тваринництва було визначено підходи до забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва на різних рівнях функціонування економічних систем (макро-, мезо-, мікро-), що ґрунтуються на компаративному оцінюванні наукових розробок закордонних та українських вчених у сфері конкуренції і конкурентоспроможності та враховують порівняння сукупності складових.

Розглянуто теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності тваринництва з використанням потенціалу аграрного сектору економіки, що дало змогу удосконалити підходи до забезпечення конкурентоспроможності тваринництва на мезо- (галузь) та мікрорівнях (підприємство), які ґрунтуються на: авторському визначенні сутності терміну «конкурентоспроможність у тваринництві», що сформульоване на основі використання семантичного трикутника Фреге для визначень термінів «конкуренція» та «конкурентоспроможність»; абстрактно-логічного аналізу зв'язку між термінами «конкуренція», «конкурентні переваги», «конкурентоздатність» та «конкурентоспроможність»; ідентифікації факторів впливу на кожному рівні конкурентоспроможності; використанні модифікованої піраміди Х. Траболда.

Проведено формування та забезпечення конкурентоспроможності продукції тваринництва, що дало змогу подати визначення сутності і теоретичну характеристику конкурентоспроможності продукції тваринництва, які базуються на застосуванні сучасного дослідницького інструментарію, зокрема семантичного трикутника Фреге, модифікованої піраміди Х. Траболда.

Досліджено наукове забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, на основі чого було визначено механізм формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, який враховує вплив конкурентів, контрагентів, споживачів та товарів-замінників, а також сукупності зовнішніх та внутрішніх факторів, визначення мети, завдань, принципів, вибір напрямів, концепцій, підходів, врахування конкурентних переваг, використання системної карти формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Розкрито методологічні основи формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, а саме: місце формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в управлінській системі підприємств тваринництва; компаративне оцінювання способів

формування конкурентоспроможності продукції тваринництва; матрицю конкурентних стратегій для формування конкурентоспроможності продукції тваринництва; процедуру розроблення та запровадження підприємством-виробником конкурентних стратегій у контексті формування конкурентоспроможності продукції тваринництва.

У дисертації досліджено методичний інструментарій оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах орієнтації галузі на стандарти безпеки і якості, при цьому акцентовано на авторському визначенні сутності терміну «оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва», структурно-логічній схемі оцінювання конкурентоспроможності продукції (тваринництва), компаративній характеристиці методів оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва.

Визначено ключові тренди на світових ринках продукції тваринництва, ринках продукції тваринництва провідних країн виробників/споживачів продукції тваринництва, зокрема України, які базуються на оцінюванні розвитку ринків за 2012–2023 роки за трьома базовими складовими ринків – м'ясом, молоком та яйцями.

Проведено аналіз рівня конкуренції на світовому та національному ринках продукції тваринництва, що передбачав аналіз зовнішньоторговельної діяльності України за продукцією тваринництва за 2012–2023 роки, а також бальне оцінювання конкурентоспроможності української продукції тваринництва на світовому та національному ринках за визначеними параметрами.

Зроблене оцінювання конкуренції на ринках продукції тваринництва України (м'ясо та м'ясні продукти, з поділом на ринки курятини, яловичини та свинини; молоко та молочні продукти; яйця та продукти переробки яєць) з поділом на національний ринок загалом, ринок для агропромислових виробників та для експорту, а також із використанням Індексу концентрації.

У дисертації запропоновано алгоритм розроблення та запровадження стратегії цифровізації у тваринництві з метою підвищення конкурентоспроможності української продукції, що ґрунтується на дослідженні інноваційних цифрових інструментів підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва; урахуванні позитивного й негативний впливу цифрових інструментів на конкурентоспроможність підприємств та продукції в галузі тваринництва; критичному оцінюванні запровадження та використання цифрових інструментів у тваринництві в Україні; врахуванні рівня розроблення та запровадження стратегії цифровізації (макро-, мезо-, мікрорівні).

На основі дослідження особливостей формування кон'юнктури українського ринку продукції тваринництва було розроблено модель та схему концептуальної структури формування кон'юнктури ринку продукції тваринництва в Україні.

Розроблено шляхи удосконалення моделі державної підтримки конкурентоспроможності продукції тваринництва (GSCHP) у контексті підвищення стійкості сектору тваринництва економічним викликам, що враховують імплементацію закордонного досвіду та критичне оцінювання існуючих моделей тваринництва у країнах-провідних виробниках агропродукції і Україні на основі використання методик оцінювання та статистичних даних ОЕСР і СОТ.

Запропоновано напрями трансформації складових формування конкурентоспроможності продукції для підприємств тваринництва в Україні (місія, мета, завдання, напрям, принципи, концепція, підхід) в умовах переходу на циркулярну зелену модель розвитку суб'єктів підприємницької діяльності з урахуванням відмінності циркулярної зеленої моделі розвитку від індустріальної лінійної традиційної моделі розвитку.

Розроблено методика оцінювання конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному та світовому ринках, що базується на: матричному методі проведення оцінювання; шести блоках оцінки (групові критерії); проведенні оцінювання на основі зіставлення з обраними продуктами-аналогами або продуктами-замінниками; використанні шістдесяти одиничних критеріїв оцінювання (по десять одиничних критеріїв у одному

груповому критерію); врахуванні цифровізації та рівня переходу на циркулярну зелену модель розвитку; використанні бального оцінювання разом зі зваженим рейтинговим оцінюванням.

Обґрунтовано напрями стратегічного забезпечення формування конкурентоспроможності продукції тваринництва в умовах економічних викликів, що базуються на використанні методу нейронних мереж та врахуванні кількісних і якісних складових формування конкурентоспроможності української продукції тваринництва.

Ключові слова: економічні виклики, конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність продукції тваринництва, продукція тваринництва, тваринництво, формування конкурентоспроможності продукції тваринництва, циркулярна зелена модель розвитку, цифровізація, аграрні підприємства, ефективність, інноваційні стратегії, управління, післявоєнна відбудова, безпека, сільські території, аграрна продукція, сільськогосподарські підприємства, зовнішні ринки, експорт, імпорт, фінансові інвестиції, аграрний сектор економіки, державне регулювання, ринок, інструменти, попит, механізм, продукція, галузь, національна економіка, регулювання, цифрова трансформація.

ANNOTATION

Perehuda Yu. A. Forming the Competitiveness of Livestock Products Amid Economic Challenges. Qualification research work as a manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 «Economics and Management of the National Economy». National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv, 2025.

The thesis has provided a theoretical and methodological justification and developed a scientific and methodological toolkit for forming the competitiveness of Ukrainian livestock products amidst economic challenges, taking into account the theoretical developments of domestic and foreign scientists, world and Ukrainian practice, issues of ensuring the competitiveness of Ukrainian animal husbandry at national and foreign (international, world) sales markets.

Within the study framework of scientific views on the evolution of the competitiveness of the agricultural sector of the economy and livestock, approaches to ensuring the competitiveness of livestock products at various levels of economic systems functioning (macro-, meso-, micro-) have been identified. They are based on a comparative assessment of the scientific developments of foreign and domestic scientists in the field of competition and competitiveness and consider comparing the totality of components.

The theoretical principles of ensuring the competitiveness of livestock using the potential of the agricultural sector of the economy have been considered, which made it possible to improve approaches to ensuring livestock competitiveness at the meso- (industry) and micro (enterprise) levels. They are founded on the author's definition of the term «competitiveness in livestock», which stems from using Frege's semantic triangle to define both terms «competition» and «competitiveness». Also, they are based on abstract-logical analysis of the relationship between the terms «competition», «competitive advantages», «competitiveness», and «competitive edge», identifying influencing factors at each level of competitiveness and using the modified pyramid of H. Trabold.

The formation and provision of the competitiveness of livestock products have been decomposed, which allowed for the definition of the essence and theoretical characteristics of the competitiveness of livestock products based on the application of modern research tools, such as Frege's semantic triangle and the modified pyramid of H. Trabold.

The scientific support for the formation of the competitiveness of livestock products amidst economic challenges has been studied. On this basis, the formation mechanism of the competitiveness of livestock products has been determined, considering the influence of competitors, counterparties, consumers, and substitute goods, as well as a set of external and internal factors. It also assumes the definition of the goal, tasks, principles, choice of directions, concepts, approaches, consideration of competitive advantages, and the use of a system map of the competitiveness formation of livestock products.

The methodological foundations for developing competitiveness in livestock products have been identified. This includes the position of livestock products competitiveness within the management system of livestock enterprises, comparative assessment of methods for enhancing the competitiveness of livestock products, a matrix of competitive strategies for the formation of the livestock products competitiveness, and the procedure for developing and implementing competitive strategies by the manufacturing enterprise within the context of forming the competitiveness of livestock products.

The thesis examines the methodological toolkit for assessing the livestock products competitiveness in the context of the industry's orientation to safety and quality standards, where attention is focused on the author's definition of the essence of the term «assessing the competitiveness of livestock products», structural and logical scheme for evaluating the competitiveness of products (livestock), comparative characteristics of methods for assessing the competitiveness of livestock products.

The key trends in the world livestock markets, the livestock markets of the leading producers/consumers of livestock products, including Ukraine, have been determined based on the assessment of market development for 2012–2023 in three essential market components: meat, milk, and eggs.

An analysis of the competition level in the global and national markets of livestock products has been conducted. This includes an analysis of Ukraine's foreign trade activity in livestock products from 2012 to 2023 and a point assessment of the competitiveness of Ukrainian livestock products in both global and national markets based on the stated parameters.

An assessment of the competition in the markets of livestock products in Ukraine (meat and meat products, divided into the markets of chicken, beef, and pork; milk and dairy products; eggs and egg processing products) with a division into the national market in general, the market for agro-industrial producers and for export, as well as using the Concentration Index.

The thesis proposes an algorithm for the development and implementation of a digitalization strategy in livestock farming to increase the competitiveness of Ukrainian products, which is based on the study of innovative digital tools for improving the competitiveness of livestock products, taking into account the positive and negative impact of digital tools on the competitiveness of enterprises and products in the livestock industry; a critical assessment of the introduction and use of digital tools in livestock in Ukraine; taking into account the level of digitalization strategy development and implementation (macro-, meso-, micro-level).

Based on the study of the unique characteristics of the Ukrainian livestock market formation, a model and diagram of the conceptual structure of shaping the situation of the livestock market in Ukraine have been developed.

Ways to improve the model of state support for livestock products (GSCHP) competitiveness in the context of increasing the resilience of the livestock sector to economic challenges have been developed. It was conducted considering the implementation of foreign experience and a critical assessment of existing state models of support for livestock product competitiveness in leading agricultural production countries and Ukraine based on the use of evaluation methods and OECD and WTO statistical data.

The directions for transforming the components of the formation of product competitiveness for livestock enterprises in Ukraine (mission, goal, task, direction, principles, concept, and approach) have been proposed in the conditions of the transition to the circular green development model (CZMR) of business entities, considering the difference between the CZMR and the industrial linear traditional model of development.

A methodology for assessing the competitiveness of livestock products on the national and world markets has been developed, which is based on the matrix method of assessment, six assessment blocks (group criteria), carrying out an assessment in comparison with selected analog products or substitute products; using sixty single evaluation criteria (ten single criteria in one group criterion); taking into account digitization and the level of transition to a circular green model of development; using a point assessment together with a weighted rating assessment.

The areas of strategic support for the formation of the competitiveness of livestock products amid economic challenges, which are based on the use of the neural network method and considering the quantitative and qualitative components of the formation of the competitiveness of Ukrainian livestock production, have been substantiated.

Key words: economic challenges, competition, competitiveness, competitiveness of livestock products, livestock products, livestock, competitiveness formation of livestock products, circular green model of development, digitalization, agricultural enterprises, efficiency, innovative strategies, management, post-war reconstruction, security, rural areas, agricultural products, agricultural enterprises, foreign markets, export, import, financial investments, agricultural sector of the economy, state regulation, market, tools, demand, mechanism, products, industry, national economy, regulation, digital transformation.